

**Kartläggning av nationella undersökningar gällande
homofobi, bifobi och transfobi, samt identifiering av andra
länders nationella mål och uppföljningssystem för hbtq-
personers rättigheter**

Författare: **Alice Wahl** (huvudförfattare) och **Lars Jonsson** (medförfattare)
RFSL
Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoner och queeras rättigheter
The Swedish federation for Lesbian, Gay, Bisexual, Transgender and Queer Rights

Telefon: +46 8 50 162 900
Postadress: Box 350, SE-101 26 Stockholm, Sweden
Besöksadress: Sveavägen 59, SE-113 59 Stockholm, Sweden
E-mail: forbund@rfsl.se
rfsl.se

Uppdragsgivare: **Forum för levande historia**
December 2017

Innehållsförteckning

INLEDNING	1
METOD OCH URVAL.....	1
DISPOSITION.....	6
BEGREPPSFÖRKLARING.....	7
RESULTAT – KARTLÄGGNING AV UNDERSÖKNINGAR	9
HÄLSA.....	9
DISKRIMINERING OCH BEMÖTANDE	21
HATBROTT OCH VÅLD.....	33
ARBETSLIV.....	36
UTBILDNING.....	41
FRITIDSLIV.....	44
INTERNATIONELL UTBLICK – FÖREKOMST AV NATIONELLA MÅL OCH	
UPPFÖLJNINGSSYSTEM.....	48
FÖREKOMST AV NATIONELLA MÅL - URVAL	48
OM DEN SVENSKA HBT-STRATEGIN.....	52
NÄRMARE BESKRIVNING AV NATIONELLA MÅL I MALTA, NORGE OCH STORBRITANNIEN.....	54
FÖREKOMST AV NATIONELLT UPPFÖLJNINGSSYSTEM	57
SAMMANFATTANDE DISKUSSION OCH REKOMMENDATIONER	60
REFERENSLISTA	66
BILAGA 1. ÖVERSIKT: KARTLÄGGNING AV UNDERSÖKNINGAR	

Inledning

På uppdrag av Forum för Levande Historia har RFSL genomfört en inventering och kartläggning av nationella undersökningar gällande homofobi, bifobi och transfobi. Syftet med denna rapport är att skapa en samlad översikt över de större initiativ som granskar attityder och upplevelser beträffande hbtq-personer och därigenom gruppens livsvillkor i det samtida svenska samhället. Utifrån denna inventering har det varit möjligt att identifiera rådande kunskapsluckor och områden i behov av ytterligare kunskapsinsatser och frågor som kräver återkommande uppföljning. Åtagandet har även innefattat att identifiera andra länders eventuella nationella mål och uppföljningssystem gällande hbtq-personers rättigheter. Ändamålet med detta har varit att urskilja goda exempel på ambitiösa styrande nationella handlingsplaner.

RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners och queeras rättigheter, är en ideell organisation som grundades 1950. RFSL:s målsättning är att samma rättigheter, möjligheter och skyldigheter ska gälla för hbtq-personer som för alla andra i samhället. RFSL arbetar lokalt, nationellt och internationellt och är en ständigt växande organisation med cirka 7000 medlemmar och 38 avdelningar spridda över Sverige. Förbundet har gedigen erfarenhet av att ta fram egna rapporter på det hbtq-politiska området, såväl som att analysera och bruka utomstående aktörers och myndigheters undersökningar, statistik och rapporter, bland annat i vår utbildningsverksamhet och i det politiska påverkansarbetet som RFSL driver.

Metod och urval

Ramarna för uppdraget har avgränsats till att i huvudsak gälla undersökningar publicerade inom tidsspannet 2012-2017 (med reservation för vissa undantag där undersökningar så långt som tio år bakåt i tiden har inkluderats vilka RFSL bedömt har särskild vikt i sammanhanget), och även särskilt ringats in till att gälla undersökningar som berör *attityder* och *upplevelser* av homofobi, bifobi och transfobi i en svensk nationell kontext. Utifrån offertuppdraget från Forum för levande historia har RFSL gjort bedömningen att undersökningar av intresse är de som är av ”större karaktär”, dvs. de undersökningar vars material och resultat grundas i ett relativt omfattande empiriskt omfång. Hur ”relativt omfattande omfång” definieras har bedömts utifrån varje enskild undersökning som har varit intressant att inkludera i kartläggningen. Antalet respondenter i både de kvalitativa och kvantitativa undersökningarna som har inkluderats i denna rapport är dock i huvudsak fler än 20.

I insamlingen av undersökningar har fokus riktats mot myndigheter och organiserade aktörer i civilsamhället. Denna inringning har gjorts utifrån offertuppslagets önskemål att undersökningar som görs återkommande med resultat som kan mätas över tid ska vara av särskilt intresse. RFSL har därmed gjort bedömningen att forskningsprojekt av engångskaraktär, vanligtvis bedrivna i det akademiska fältet, har kommit till att bli sekundära i insamlingsprocessen. Utifrån de angivna tidsramarna för kartläggningen har också bedömningen gjorts att akademiska forskningsundersökningar av engångskaraktär även har behövt uppfylla en viss akademisk nivå (utförd av disputerad forskare) för att inkluderas i kartläggningen. Trots att angelägna och aktuella forskningsfrågor bedrivs på kandidat-, magister- och masternivå, har RFSL uppskattat att en sådan inkludering har fallit utanför ramarna för detta uppdrag.

Undersökningar med både kvalitativ och kvantitativ metod har varit relevanta för denna rapport, och RFSL ser det som angeläget att undersökningar med olika tillvägagångssätt och typer av empiriskt material fortgår, eftersom hbtq-fobi och hbtq-personers livsvillkor i högsta grad är frågor som handlar om både statistiska skillnader och differentierade förutsättningar, såväl som komplexa svärfångade nyanser som kräver viss deskriptiv, djupgående empiri.

I arbetet med kartläggningen har RFSL definierat ”hbtq-fobi” som ett brett begrepp. En problematisk aspekt med just ordet ”fobi” är att det riskerar att cementera en idé där hbtq-personers livsvillkor och förutsättningar i det svenska samhället är avhängigt enskilda (illvilliga) individers förhållande eller ”fobi” gentemot personer som bryter mot hetero- och cis-normer. Ordet ”fobi” riskerar även att kunna tolkas som att negativa inställningar och attityder mot homosexuella, bisexuella, transpersoner och queera personer handlar om ett tillstånd bortom ansvar, alltså en neuros eller okontrollerbar rädsla snarare än ett aktivt maktutövande som är avhängigt ett större samhällssystem. Hbtq-fobi, eller förtryck mot hbtq-personer, borde förstås som ett problem på alla samhällets nivåer och inbegriper inte ”bara” de ytterst aggressiva formerna av förtryck såsom hatbrott och våld, utan också ”vardagliga” situationer, bemötanden och normativa antaganden, representationer och framställningar som ständigt formar hbtq-personers upplevelser och livsvillkor i det svenska samhället. Sålunda måste hbtq-fobi förstås som någonting strukturellt och genomgripande, grundat i den hetero- och cisnormativitet som råder i samtidens Sverige.

Insamlandet av undersökningar och rapporter har skett genom olika kanaler och sökfunktioner. Utifrån det allmänna myndighetsregistret (SCB) har RFSL listat de myndigheter vars områden kan tänkas vara aktuella för eventuella undersökningar av intresse. Utifrån denna avgränsning har sökningar gjorts på respektive myndighets hemsidor, där vi har gått igenom tillgängligt material som är sökbart, utifrån uppdragets avgränsande ramar. Det material som har varit av intresse har varit de dokument som i någon mån mäter eller beskriver attityder och/eller upplevelser av hbtq-fobi, vilket har inneburit att dokument såsom exempelvis stödjande utbildningsmaterial och andra former av information inte har inbegripits i denna inventering. På liknande sätt har sökningar gjorts inom området för civilsamhällets aktörer. Organisationer och förbund som arbetar med frågor som berör demokratifrågor, genusvetenskapliga och feministiska frågor, hbtq-personers rättigheter, ungdomsfrågor, bistånd och liknande har varit intressanta för uppdraget. Sökningar och genomgångar av tillgängligt material på respektive hemsidor har vidare granskats i likhet med de sökningar som gjorts på myndigheters hemsidor. Gällande aktörer inom det akademiska forskningsfältet urvalet gjorts genom systematiska sökningar i databaserna Libris, Femdok, Regina, Kvinnsam, Swepub och DiVA. Liksom i sökandet på myndigheters och civilsamhällets aktörers hemsidor har sökorden här i stora drag varit följande: *hbtq, homofobi, bifobi, transfobi, hbtq-fobi, homosexuella, bisexuella, trans, transpersoner, queer, icke-binär, heteronormativitet, cisnormativitet, hatbrott, sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck*.

Sökmotorn Google har använts i syfte att fånga upp de eventuella undersökningar som inte kommit fram i sökningar på myndigheter och civilsamhällets aktörers hemsidor samt de forskningsdatabaser som har använts. Google har även använts för att söka efter undersökningar som genomförts i andra länder än Sverige men som handlar om den svenska kontexten. Det har i detta fall varit aktuellt att använda engelska sökord som exempelvis ”lgbt report Sweden”, ”homophobia, biphobia, transphobia, Scandinavia, Sweden”, etc. Möjligen kan det vara så att eventuella undersökningar och forskningsbidrag om svenska förhållanden på andra språk än engelska och svenska har fallit mellan stolarna, men RFSL bedömer denna utgång som mindre trolig då statistik gällande hbtq-personer generellt sett fångas upp av engelskspråkiga internationella organisationer som ILGA (International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association) och FRA (European Union Agency for Fundamental Rights).

RFSL har även kontaktat samtliga statliga universitet med frågan huruvida det genomförs/har genomförts attityd- och upplevelse-undersökningar gällande hbtq-fobi på respektive lärosäte. Av 14 universitet har 8 svarat, varav en övervägande majoritet anger att de inte gör sådana specifika

undersökningar. Däremot svarar bland annat Lunds universitet, Karolinska Institutet och Karlstad universitet att enkätundersökningar om studiemiljö i en bredare mening görs med viss regelbundenhet, i vilka frågor huruvida studenterna upplever att deras utbildning och lärosäte präglas av ”lika värde för alla personer oavsett: kön, ålder, etnisk tillhörighet, sexuell läggning, funktionsnedsättning, politisk uppfattning, religion eller annan trosuppfattning, social bakgrund, könsöverskridande identitet eller uttryck” finns med. Mer generella undersökningar utifrån diskrimineringsgrunderna samt uppföljningsarbete av likabehandlingsplaner etc. verkar således vara mer aktuella i sammanhanget än den specifika frågan om upplevelser och/eller attityder gällande hbtq-fobi, könsidentitet och sexualitet.

I offertuppslaget har det beskrivits att urvalet av undersökningar ska göras i relation till deras trovärdighet och relevans, genom att relatera dem till de kriterier för indikatorer som presenteras i *Ett uppföljningssystem för jämställdhetspolitiken. Ds 2013:37*. I Regeringskansliets dokument formuleras följande kriterier som bör uppfyllas för att en indikator ska betraktas som lämplig:

- Validiteten ska vara hög, dvs. indikatorn ska ha förmåga att mäta vad den säger att den ska mäta, den ska vara giltig. Den ska också täcka väsentliga aspekter av vad den ska mäta. Den ska också samvariera med andra indikatorer som mäter samma sak.
- Reliabiliteten ska vara hög, dvs. indikatorn ska ha hög precision vilket innebär att upprepade mätningar inom olika områden och över tid ska uppvisa små skillnader.
- Sensitiviteten och specificiteten ska vara höga, dvs. indikatorn ska fånga den grupp av befolkningen som är av intresse att studera.
- Indikatorn ska vara väldefinierad. Den ska vara tydligt avgränsad och bygga på statistik som framställs enligt vetenskapligt beprövade metoder.
- Indikatorn ska vara robust, dvs. stabil.
- Indikatorn ska helst hämtas från statistik som bygger på nationella register eller nationella urvalsundersökningar med återkommande mätningar.
- Indikatorn bör fånga grundproblemet och ha en tydlig och accepterad tolkning.¹

I insamlingsarbetet har kriterierna för indikatorers lämplighet tillämpats för att bedöma undersökningarnas relevans och trovärdighet inom ramarna för uppdraget. Detta har inneburit att RFSL har granskat undersökningens metod, empiri och frågeställningar/indikatorer som

¹ Ett uppföljningssystem för jämställdhetspolitiken. Ds 2013:37. Regeringskansliet, s.26

mäts/undersöks i relation till ovan uppställda kriterier. Vi har gjort bedömningen att de undersökningar som har tagits med i denna kartläggning i huvudsak, metodmässigt och/eller utifrån uppställda frågeställningar/mätbara företeelser, kan sägas vara trovärdiga och relevanta utifrån ett sådant ramverk. En del av undersökningarna som tagits med i denna kartläggning uppfyller dock inte alla kriterier som beskrivs ovan. Särskilt den nästa sista punkten som berör nationella register eller nationella urvalsundersökningar med återkommande mätningar är någonting som inte bedöms vara genomgående i de undersökningar som kartläggningen har samlat in. Detta beror på att gruppen homosexuella, bisexuella och transpersoner inte är mätbar i samma bemärkelse som exempelvis statistik som utgår ifrån kön. Det råder en brist på nationella register över gruppen, och även en brist på större nationella undersökningar som når ut till hela befolkningen där könsidentitet och sexualitet är uppställt som en variabel. Ibland är även empirin hos vissa undersökningar av mindre karaktär, och en del av undersökningarna utgår ifrån mer explorativa och öppna frågeställningar, vilket gör att uppfyllandet av punkten om reliabilitet och precision kan diskuteras. RFSL har gjort bedömningen att även undersökningar som inte precis borrar av alla kriterier för indikatorers lämplighet dock ändå har relevans för uppdraget. Exempel från det akademiska forskningsfältet och undersökningar av mindre karaktär fyller här en funktion att påvisa vilka specifika frågor eller teman som inte täcks in av myndigheters undersökningar, har gjorts.

När RFSL har studerat de undersökningar och rapporter som har tänkts vara aktuella för uppdraget har även de nationella jämställdhetspolitiska målen, och delmålen och indikatorerna för dessa, funnits i åtanke i relation till hur kriterierna för indikatorer generellt kan förstås. De övergripande målen (se nedan), delmålen och indikatorerna har funnits i bakgrunden till arbetet med överblicken av relevanta undersökningar. De tematiska områden som RFSL har identifierat utifrån aktuella rapporter speglar till viss del de nationella mål (och delmål) som formuleras nedan, med undantag av framförallt punkt fyra.

- En jämn fördelning av makt och inflytande. Kvinnor och män ska ha samma rätt och möjlighet att vara aktiva medborgare och att forma villkoren för beslutsfattandet.
- Ekonomisk jämställdhet. Kvinnor och män ska ha samma möjligheter och villkor i fråga om betalt arbete som ger ekonomisk självständighet livet ut.
- Jämställd utbildning. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma möjligheter och villkor när det gäller utbildning, studieval och personlig utveckling.

- Jämn fördelning av det obetalda hem- och omsorgsarbetet. Kvinnor och män ska ta samma ansvar för hemarbetet och ha möjligheter att ge och få omsorg på lika villkor.
- Jämställd hälsa. Kvinnor och män, flickor och pojkar ska ha samma förutsättningar för en god hälsa samt erbjudas vård och omsorg på lika villkor.
- Mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet.²

Disposition

Rapporten är tematiserad utifrån de generella områden för de undersökningar som har matchat ramarna för inventeringen. Vi har sett att hälsa, arbetsliv, utbildning, hatbrott och våld, diskriminering och bemötande samt fritidsliv är de huvudsakliga områden som inventeringen kommer att reflektera. I många fall går det att argumentera för att en undersökning i fråga berör två eller fler av de tematiska indelningar som RFSL har identifierat. I den mån det varit möjligt har vi då försökt att knyta respektive undersökning till det område som den i huvudsak diskuterar. Ibland inkluderar undersökningar på respektive område både homosexuella, bisexuella och transpersoner, och ibland en eller två av dessa ”grupper”. Vissa av undersökningarna riktar specifikt in sig på unga hbtq-personer (eller äldre), men vi har valt att tematisera dessa utifrån det specifika ”samhällsområde” som där berörs. Under respektive tematiska område presenteras aktuella undersökningar i korthet, i tidsordning från nyast till äldst publiceringsår. Där redogörs undersökningens syfte, huvudsakliga tematik, med vilken regelbundenhet som undersökningen görs, vad som mäts, vilken metod som används och vilken typ av undersökning det är. I korta drag presenteras även majoriteten av undersökningarnas huvudsakliga slutsatser. En översiktstabell där titel, avsändare, år, om undersökningen görs återkommande, område/tematik och huruvida undersökningen handlar om attityder (A) eller upplevelser (U) av hbtq-fobi, eller om undersökningen är av ”övrig”(Ö) typ, presenteras som bilaga. Alla undersökningar kan inte placeras under undersökningar som mäter enskilda individers attityder eller upplevelser, utan handlar då istället om exempelvis kartläggningar av statistik, beredskap för hbtq-inkluderande bemötande etc. som berör hbtq-personers livsvillkor. I tabellen framkommer också huruvida undersökningen berör de specifika områdena homofobi, bifobi och transfobi.

Rapportens andra del kartlägger andra länders nationella mål för hbtq-personers rättigheter och eventuell förekomst av nationella uppföljningssystem inom området. I denna del redovisas hur

² <http://www.regeringen.se/regeringens-politik/jamstallldhet/mal-for-jamstallldhet/>

insamlingsprocessen har gått till för denna del av kartläggningen. Här förs också en diskussion om den svenska hbt-strategin samt en närmare beskrivning av de länders nationella mål som har bedömts som särskilt relevanta för denna inventering. Rapporten avslutas med en sammanfattande diskussion där kunskapsluckor identifieras och rekommendationer framställs för vilka framtida initiativ och regelbundna undersökningar som RFSL bedömer är nödvändiga. I denna del ges också förslag till hur nationella mål och indikatorer för mål skulle kunna formuleras utifrån de exempel som har presenterats.

Begreppsförklaring

Homosexuell

En person som har förmågan att bli kär i och/eller attraherad av någon av samma kön.

Bisexuell

En person som har förmågan att bli kär i eller attraherad av människor oavsett kön.

Transperson är ett paraplybegrepp för den mångfald av personer som på olika sätt identifierar sig som trans. Gemensamt för transpersoner är att ens könsidentitet och/eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön man fick när en föddes. Begreppet transpersoner inkluderar människor som vill korrigera sin kropp och byta juridiskt kön (transsexuell), personer som inte är kille eller tjej (till exempel genderqueer, icke-binär, intergender), människor som använder kläder och andra attribut som brukar anses som typiska för ett annat kön än det juridiska kön man själv fick vid födseln (crossdresser, transvestit) och personer som inte vill, kan eller tycker att det är viktigt att definiera sig i fråga om kön. Trans har ingenting med sexualitet att göra. Som transperson kan en vara homosexuell, heterosexuell, bisexuell, asexuell eller något annat.

Queer är ett samlingsbegrepp för identiteter och praktiker som på något sätt bryter mot heteronormen eller cisnormen. För många innebär queer att inte vilja eller inte kunna definiera sig enligt de normer eller mallar som finns. Queer kan exempelvis innebära att inte vara heterosexuell, att inte vilja definiera sig i fråga om kön eller att ha flera kärleksrelationer parallellt.

Intersex/Intersexualism är betäckningen för ett antal olika tillstånd och diagnoser. Kortfattat

en person med ett medfött tillstånd i vilket könskromosomerna, könskörtlarna (testiklar eller äggstockar) eller könsorganens utveckling bryter mot normer kring kroppsligt/biologiskt kön. ”Inter” betyder ”mellan” på latin och ”sexus” betyder ”kön”. Intersexuell betyder således ”mellan könen”. Det går att vara intersex och man, kvinna eller något annat. Intersex säger inte någonting om en persons sexuella läggning.

Cisperson är väldigt förenklat en person som inte identifierar sig som trans eller som inte har transbakgrund. Cis betyder ”på samma sida” på latin och syftar i detta avseende på en person kroppsliga och juridiska kön, samt könsuttryck och könsidentitet hänger ihop ”på samma sida” enligt normen. Cis har likt trans ingenting med sexualitet att göra, utan handlar om kön. Cispersoner kan i likhet med transpersoner definiera sin sexualitet på olika sätt.

Heteronormativitet är det system av normer som påverkar vår förståelse av kön och sexualitet. Enligt heteronormen är människor antingen tjej/kvinna eller kille/man och ingenting annat. Tjejer/kvinnor förväntas vara feminina och killar/män förväntas vara maskulina. Alla förväntas vara heterosexuella, alltså begära det ”motsatta könet”. Alla människor påverkas av normerna, oavsett om man följer dem eller inte. Att följa eller passera inom normen ger ekonomiska, politiska och sociala fördelar. Att bryta mot heteronormen kan resultera i bestraffning i form av allt från tystnad, osynliggörande och våld.

Cisnormativitet är antagandet att det bara finns två kön och att alla människor identifierar sig som det kön som har tillskrivits dem vid födseln och lever efter det könets sociala normer (vad som anses vara kvinnligt/manligt i den specifika kontexten).

Resultat – kartläggning av undersökningar

Hälsa

Under kartläggningen av undersökningar som berör attityder och/eller upplevelser av hbtq-fobi framkommer det att en stor del av de rapporter som har skrivits kan placeras in under området hälsa. Till hälsa räknas frågor om psykisk och fysisk hälsa samt riskbeteenden kopplat till upplevelser av hbtq-fobi och förtryck. Genomgående i de undersökningar som presenteras nedan är att hbtq-personer som grupp statistiskt sett rapporterar en sämre psykisk hälsa än hetero- och cispersoner som grupp, någonting som i undersökningarna kopplas till olika former av normativa samhällliga mekanismer, såsom våld, hot om våld, hetero- och cisnormativa bemötanden etc.

"In society I don't exist, so it's impossible to be who I am." Trans people's health and experiences of healthcare in Sweden (2017) – RFSL

Syfte: Att beskriva transpersoners hälsa och erfarenheter i hälso- och sjukvården.

Huvudsaklig tematik: Hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelsen av att kunna leva i enlighet med sin könsidentitet (och anledningar till varför detta ej upplevs som möjligt), hur ofta respondenten i vardagen blir "felkönad", har möjlighet att vara öppen med sin könsidentitet, uppskattar sin hälsostatus, samt vilka upplevelser respondenten har av hälso- och sjukvården etc.

Metod: Enkätundersökning som spreds via social media, såsom Facebook-grupper för transpersoner och RFSL:s hemsida. 472 svenska transpersoner har svarat på frågor om sin hälsa och sina erfarenheter av vården.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Denna rapport beskriver transpersoners hälsa och erfarenheter inom hälso- och sjukvården. Rapporten inkluderar erfarenheter både inom den generella sjukvården och inom den transspecifika vården. Rapporten är en längre version av kapitlet om Sverige i Transgender Europes rapport *Over diagnosed but under served* (Transgender Europe, 2017). 472 transpersoner svarade på den svenska enkäten. 35,6 % var transmän, 36,4 % var icke-binära och 23,3 % var transkvinnor. 39 % av respondenterna angav att de har dålig hälsa. I den generella befolkningen är motsvarande siffra 5 % (Folkhälsomyndigheten, 2016). Rapporten visar att icke-binära har sämre hälsa än personer med andra könsidentiteter. Människor som ofta upplever att de blir felkönade och personer som inte kan leva i enlighet med sin könsidentitet har sämre hälsa

än andra, vilket tyder på att samhällets bemötande påverkar hälsan. Personer utan stöd från sin familj har också sämre hälsa än de som upplever att de har stöd från familjen. Många av respondenterna anger att de drar sig för att söka sjukvård när de behöver den. 62 % anger att de har skjutit upp ett läkarbesök det senaste året på grund av sin könsidentitet. Personer som har upplevt dåligt bemötande eller diskriminering inom sjukvården senaste året skjuter oftare upp sina läkarbesök än andra. 23 % av alla respondenter anger att de har upplevt diskriminerande behandling inom sjukvården senaste året. Det är uppenbart utifrån undersökningen att personal inom den generella hälso- och sjukvården behöver mer transkompetens för att kunna bemöta transpersoner på ett bra sätt och ge rätt medicinsk vård. 40 % av respondenterna anser att den könsbekräftande vården är dålig. De uppger problem med långa väntetider samt krångliga och utdragna processer för att få remiss. Många är också missnöjda med själva vården och bemötandet av teamen. Vissa (18 %) är också nöjda med den vård och bemötande som de har fått. Sammanfattningsvis visar rapporten att den könsbekräftande vården behöver förbättras på en rad olika sätt.³

Overdiagnosed but Underserved. Trans Healthcare in Georgia, Poland, Serbia, Spain, and Sweden: Trans Health Survey (2017) – TGEU

Syfte: Att beskriva transpersoners hälsa och erfarenheter i hälso- och sjukvården i Georgien, Polen, Serbien, Spanien och Sverige.

Huvudsaklig tematik: Transpersoners hälsa och upplevelser av hälso- och sjukvård.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelsen av att kunna leva i enlighet med sin könsidentitet (och anledningar till varför detta ej upplevs som möjligt), hur ofta respondenten i vardagen blir ”felkönad”, har möjlighet att leva öppet med sin könsidentitet, uppskattar sin hälsostatus, samt vilka upplevelser respondenten har av hälso- och sjukvården etc.

Metod: Enkätundersökning, 885 respondenter.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Den europeiska undersökningen som föregående undersökning ingår i (se ovan) visar att transpersoner i Sverige har sämre självupplevd hälsa än i de andra länderna. 39 % säger själva att de har dålig hälsa, jämfört med 26 % från Polen, 3 % från Serbien och 2 % från Spanien. Som en jämförelse kan den svenska folkhälsoundersökningen bland befolkningen i stort lyftas. I denna

³ RFSL ”In society I don't exist, so it's impossible to be who I am.” Trans people’s health and experiences of healthcare in Sweden”, 2017 s.6,7

beskriver 5 % sin hälsa som dålig, vilket visar att svenska transpersoner dels mår sämre än den övriga befolkningen, dels sämre än transpersoner från de andra deltagande länderna.

Hbtq-personers psykiska hälsa. En kartläggning av regionala handlingsplaner för psykisk hälsa (2016) – RFSL

Syfte: Att kartlägga och undersöka huruvida regioner, landsting och kommuner inkluderar hbtq i sina analyser och handlingsplaner för psykisk hälsa.

Huvudsaklig tematik: Kartläggning och analys av handlingsplaner i regioner, landsting och kommuner.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Landsting/regioners inkludering av hbtq i analys, samt inkludering av hbtq i handlingsplaner för psykisk hälsa.

Metod: Genomgång och analys av befintliga handlingsplaner.

Typ av undersökning: Kartläggning/överblick av dokument.

Hösten 2016 lämnade regioner, landsting och kommuner in analyser och handlingsplaner för psykisk hälsa till Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). Syftet var att kartlägga vilka behov som finns lokalt gällande psykisk hälsa och att göra en handlingsplan för hur man ska arbeta lokalt för att förbättra den psykiska hälsan och hur man ska använda de stimulansmedel (780 miljoner kr) som regeringen avsatt till lokalt arbete med dessa frågor. I överenskommelsen mellan regeringen och SKL framgår fem olika fokusområden för satsningen, där fokusområde fyra är ”utsatta grupper”. Hbtq-personer nämns specifikt i överenskommelsen som en av dessa utsatta grupper. RFSL ville undersöka om regioner, landsting och kommuner har inkluderat hbtq i sina analyser, samt vilka insatser som planerats att göra för målgruppen inom denna satsning.

Tabell 1. Inkludering av hbtq i analyser och handlingsplaner

Landsting/Region	Inkludering av hbtq i analys	Inkludering av hbtq i handlingsplan	
Blekinge	Ja	Nej	
Dalarna	Nej	Nej	
Gotland	Ja	Nej	
Gävleborg	Nej	Nej	
Halland	Nej	Nej	
Jämtland/Härjedalen	Nej	Ja, men	Inga konkreta insatser
Jönköping	Nej	Nej	
Kalmar	Ja	Ja, men	Inga konkreta insatser
Kronoberg	Nej	Nej	
Norrbottnen	Ja	Ja, men	1 insats
Skåne	Ja	Ja, men	1 insats
Stockholm	Ja	Ja	
Sörmland	Nej	Ja, men	1 insats
Uppsala	Ja, men	Nej	
Västra Götalandsregionen	Ja	Nej	
Värmland	Nej	Nej	
Västerbotten	Ja	Ja, men	1 insats
Västernorrland	Nej	Nej	
Västmanland	Ja	Ja, men	1 insats
Orebro	Ja	Ja, men	1 insats
Ostergötland	Ja	Ja, men	1 insats

Ja – konkreta insatser finns på flera områden

Ja, men – hbtq är nämnt men det är svårt att utläsa vilka insatser som ska göras, det planeras inga insatser eller det är mycket begränsat vilka insatser som ska göras

Nej – hbtq är inte nämnt alls

RFSL menar att det är oroväckande att hela elva regioner helt saknar insatser för att förbättra hbtq-personers hälsa. Det är bara en handlingsplan (Stockholm) som tydligt formulerar ett antal olika insatser som ska göras för att förbättra hbtq-personers hälsa. Vissa anger ”att skriva en handlingsplan för hbtq” (eller liknande formulering) som en aktivitet i sin handlingsplan. Det är positivt att man har identifierat en brist i sin handlingsplan och planerar att detta kommer att prioriteras mer framöver. Det innebär samtidigt att insatser för hbtq-personers hälsa kan komma att behöva vänta ytterligare, för att det ännu inte är inkluderat i handlingsplanen. I vissa fall är det mycket oklart vad som menas med de insatser som anges. Vissa skriver att man ska ”beakta hbtq”. Vad detta betyder i praktiken är svårt att se.⁴

Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap (2016) – Socialstyrelsen

Syfte: Att undersöka den psykiska ohälsan bland personer i samkönade äktenskap.

Huvudsaklig tematik: Hälsa.

Återkommande: Nej.

⁴ RFSL Hbtq-personers psykiska hälsa. En kartläggning av regionala handlingsplaner för psykisk ohälsa, 2016 s.17

Vad mäts: Förekomst av riskbruk eller beroende, depressioner och ångestsjukdomar.⁵

Metod: Genom att hämta uppgifter från Statistiska centralbyråns register över olik- och samkönade partnerskap, och samköra uppgifterna med Socialstyrelsens register, är det möjligt att undersöka hbtq-personers situation i Sverige. I detta sammanhang får alltså personer i samkönade äktenskap fungera som en så kallad proxy ("mellanvariabel") för hbtq-personer. Analysen är genomförd på en population som för första gången har gift sig i ett olik- eller samkönat äktenskap. Giftermålet skedde under perioden 2006–2011 och inkluderade totalt 443 419 personer i olikkönade äktenskap och 4 332 personer i samkönade äktenskap.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Förekomsten av riskbruk eller beroende, samt förekomsten av depressioner och ångestsjukdomar är högre bland personer i samkönade äktenskap jämfört med personer i olikkönade äktenskap. Parallellt med att förekomsten av psykisk ohälsa är högre, är användningen av psykofarmaka också högre inom gruppen. Personer i samkönade äktenskap befinner sig i en minoritetsposition och riskerar därför i en större utsträckning att utsättas för olika psykosociala stressfaktorer där diskriminering utgör en allvarlig sådan. Socialstyrelsen kan konstatera att förutom en ökad förekomst av psykisk ohälsa hade personer i samkönade äktenskap även en ökad dödlighet jämfört med personer i olikkönade äktenskap. Den ökade dödligheten förklaras av en ökad risk för självmord bland personer i samkönade äktenskap. När det gäller en ökad dödlighet av somatiska sjukdomar bland personer i samkönade äktenskap förklaras denna av en ökad förekomst av hiv/aids inom gruppen.⁶

Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa (2016) - Folkhälsomyndigheten

Syfte: Att få ökad kunskap om transpersoners behov i förhållande till sexualitet, beskriva hinder och möjligheter för sexuell hälsa för transpersoner.

Huvudsaklig tematik: Transpersoners sexuella hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Transpersoners upplevelser och beskrivningar av hinder och möjligheter till god sexuell (fysisk, emotionell, mental och social) hälsa utifrån följande frågor:

- Vad innebär sexuell hälsa för dig, hur skulle du beskriva sexuell hälsa?
- Vilka hinder, dvs. faktorer eller omständigheter som påverkar din sexuella

⁵ Socialstyrelsen, Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap, 2016 s.10

⁶ Socialstyrelsen, Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap, 2016 s.15

hälsa i negativ riktning, ser du i ditt liv?

- Vilka möjligheter, dvs. faktorer eller omständigheter som påverkar din sexuella hälsa i positiv riktning, ser du i ditt liv?⁷

Metod: Studien har en deskriptiv design och genomfördes genom kvalitativa forskningsintervjuer med 20 deltagare.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Rapporten handlar specifikt om transpersoners upplevelser och beskrivningar av sexuell hälsa. Med sexuell hälsa avses ett tillstånd av fysiskt, emotionellt, mentalt och socialt välbefinnande i förhållande till sexualitet vilket kräver en positiv och respektfull inställning till sexualitet och sexuella relationer, liksom möjligheten att ha njutbara och säkra sexuella erfarenheter fria från tvång, diskriminering och våld. Undersökningen är en kvalitativ intervjustudie med utgångspunkt i Folkhälsomyndighetens arbete med den nationella strategin mot hiv och aids samt uppföljningen av hälsan bland transpersoner inom regeringens strategi för lika möjligheter och rättigheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck. Undersökningen innefattade 28 deltagare initialt, varav åtta föll bort under arbetets gång.⁸ Deltagarna är 18–75 år, med en medelålder på 35 år och en medianålder på 30 år.⁹ Resultatet kategoriseras i tre olika teman: kroppar, emotioner och relationer. Intervjupersonerna beskriver i rapporten känslor av oro, otrygghet och rädsla i sexuella sammanhang, normer och normativa förväntningar från omgivningen, problematik kring kroppar i förändring samt brist på respekt i både informella och formella relationer. Relationer som kännetecknas av att inte få vara den man är, av brist på respekt eller av diskriminering hindrar upplevelsen av sexuell hälsa och kan leda till sexuellt risktagande.

Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige (2015) - Folkhälsomyndigheten

Syfte: Att följa upp transpersoners hälsa med utgångspunkt i Folkhälsomyndighetens arbete att följa upp hälsan bland homosexuella, bisexuella och transpersoner.

Huvudsaklig tematik: Transpersoners hälsa.

⁷ Folkhälsomyndigheten, Rätten till hälsa Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa, 2016 s.22

⁸ Folkhälsomyndigheten ”Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa”, 2016 s.21

⁹ Folkhälsomyndigheten ”Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa”, 2016 s.8

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Transpersoners upplevelser och beskrivningar av psykisk och fysisk hälsa kopplat till frågor om livsvillkor, utsatthet och levnadsvanor genom följande tematik: upplevelse av livsvillkor (kränkande behandling, våld, hot om våld, förtroende för samhälle, trygghet, stöd etc.), levnadsvanor (missbruk, förhållande till mat, fysisk aktivitet), hälsa (allmänt hälsotillstånd, nedsatt arbetsförmåga, psykisk hälsa, självmordstankar/försök, sexuell hälsa).¹⁰

Metod: Enkätstudie (webbenkät), 800 respondenter, 53 % av dessa var 15-29 år gamla.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Rapporten visar att bland de 800 respondenter har:

- hälften minst en gång under de senaste tre månaderna blivit utsatta för kränkande behandling och/eller bemötande.
- 65 % avstått från aktiviteter de senaste tolv månaderna av rädsla för kränkande bemötande och/eller diskriminering.
- var femte respondent någon gång blivit utsatt för våld på grund av sin transerfarenhet.
- över en tredjedel blivit utsatt för psykiskt våld de senaste tolv månaderna.
- 30 % blivit tvingade till sex mot sin vilja.
- hälften känner sig otrygga att gå ut ensamma.
- en tiondel använt droger de senaste sex månaderna.
- över en tredjedel har ett problematiskt förhållande till mat.
- 36 % minst en gång under de senaste tolv månaderna övervägt att ta sitt liv.
- en tredjedel har någon gång försökt ta sitt liv.
- endast en tiondel av de som har utsatts för våld har polisanmält, och av de som anmält var endast 16 % nöjda eller mycket nöjda med polisens bemötande.
- en majoritet generellt lågt förtroende för de flesta samhällsinstanser.¹¹

Rapportens slutsats är att det finns ett stort behov att stärka samhällsinstansers normkritiska perspektiv, att synliggöra och öka kunskapen om transpersoners livsvillkor hos allmänheten och samhällsinstitutioner (arbetsplatser, hälso- och sjukvård, skola etc.), förstärka självmordspreventiva insatser och kompetensutveckling för yrkespersoner som möter målgruppen, samt att ytterligare fördjupade studier för fortsatt kunskapsproduktion fodras.¹²

¹⁰ Folkhälsomyndigheten "Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige", 2015 s.12-13

¹¹ Folkhälsomyndigheten "Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige", 2015 s.30-47

¹² Folkhälsomyndigheten, "Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige", 2015 s.51-52

Sex för X. Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer (2015) – RFSL Ungdom

Syfte: Syftet med rapporten är att beskriva hbtq-personer mellan 14-25 år som har haft sex mot ersättning och deras behov av stöd.

Huvudsaklig tematik: Unga, hälsa, sexuell hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Fokus för rapporten är följande tre områden:

- Sexuell hälsa och sexuell utsatthet.
- Förekomst av sex mot ersättning och arenor för sex mot ersättning.
- Behov av och önskemål kring stöd.

Metod: Enkätundersökning. Formuläret bestod av 15 frågor. De respondenter som angett att de har haft sex mot ersättning fick svara på ytterligare sex stycken frågor, alltså sammanlagt 21 frågor. Frågorna var flervalsfrågor och fritextfrågor. Inga frågor i enkäten var obligatoriska. Det medför att antalet svar som ingår i respektive tabell varierar, eftersom inte alla respondenter svarat på samtliga frågor.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Sedan tidigare har det konstaterats att hbtq-personer i högre utsträckning än heterosexuella cispersoner har erfarenhet av att ha sex mot ersättning. Trots det har få studier fokuserat specifikt på denna målgrupp. Den här rapporten bidrar därmed till att fylla en central kunskapslucka. Sex mot ersättning hos hbtq-personer sker såväl i storstad som i mindre städer och på landsbygd. Detta är alltså inget ”storstadsfenomen” och det är därför angeläget att yrkesverksamma på alla orter har beredskap och kunskap att möta denna målgrupp. Gällande kön är andelen som har haft sex mot ersättning allra störst bland ciskillar, näst störst bland personer med transerfarenhet och minst bland cistjejer. Att omkring en femtedel av alla ciskillar i denna rapport har erfarenhet av sex mot ersättning visar att behovet av kunskap och anpassat stöd till denna grupp är av stor vikt. Få svenska studier har tittat på erfarenheter av sex mot ersättning bland transpersoner. Att 17,1 % av respondenterna med transerfarenhet har denna erfarenhet är även det en tendens att ta på allvar. Oavsett kön är alla siffrorna höga och hbtq-personer framstår, i enlighet med tidigare studier, som en viktig grupp att nå när det kommer till sex mot ersättning. De som har haft sex mot ersättning har olika sexuella läggningar. Sexuell praktik och sexuell läggning kan skilja sig åt. Sex mot ersättning är alltså inte något som förekommer hos personer som har en viss sexuell läggning.¹³

¹³ RFSL Ungdom, Sex för X. Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer, 2015 s. 24

Alkohol spelar roll. En studie i hbt-kvinnors alkoholbruk (2014) - RFSL

Syfte: Att få överblick av vad befintlig forskning säger om hbt-kvinnors alkoholbruk, samt hur representanter från gruppen tolkar alkoholens symboliska och kulturella roll i livet.

Huvudsaklig tematik: Riskbruk, hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: upplevelser och forskning utifrån följande frågor:

- Hur och varför dricker vuxna hbt-kvinnor?
- Vilken plats har alkohol i hbt-kvinnors sociala liv?
- Vilka faktorer påverkar hbt-kvinnors alkoholkonsumtion?
- Vilka best practice-metoder finns beskrivet när det gäller alkoholpreventivt arbete för hbt-kvinnor?

Metod: Systematisk kartläggning av forskning och dokumentation, enkätundersökning under Stockholm Pride 2011, fyra fokusgruppsintervjuer med sammanlagt 25 hbt-kvinnor, tio enskilda intervjuer med nio kvinnor som hade en riskkonsumtion av alkohol och tolv intervjuer med personer som i sin yrkesroll kommer i kontakt med hbt-kvinnor.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Studien visar att gruppen hbt-kvinnor riskerar att falla in i riskbruk av alkohol på grund av exempelvis minoritetsstress och internaliserad negativ självbild orsakad av heteronormativitet. Risker relaterade till konsumtion av alkohol är inte avhängigt sexuell läggning per se, utan en konsekvens av de förtryckande premisser som präglar hbt-kvinnors vardag.¹⁴

Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer (2014) – Folkhälsomyndigheten

Syfte: Att beskriva utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella personer under perioden 2005–2012. Rapporten redovisar resultat från den nationella folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor*.

Huvudsaklig tematik: Hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Livsvillkor (diskriminering, utsatthet för våld, socialt deltagande, tillit och stöd, utbildning, arbetsmarknadsposition, ekonomiska villkor, boendemiljö), levnadsvanor (rökning,

¹⁴ RFSL, ”Alkohol spelar roll. En studie i hbt-kvinnors alkoholbruk”, 2014 s.62

snusning, alkohol, narkotika, stillasittande fritid/fysisk aktivitet.) och hälsoutfall (allmänt hälsotillstånd, psykisk hälsa, fysisk hälsa, vårdkontakter).¹⁵

Metod: Bygger på resultat av den nationella folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor* som görs varje år (sedan 2004), vars empiri är insamlat genom ett frågeformulär.

Typ av undersökning: Upplevelse

Rapportens innehåll är en redovisning av resultaten för homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella personer utifrån data från nationella folkhälsoenkäten *Hälsa på lika villkor*. Resultaten visar att de allra flesta homo- och bisexuella personer har ett bra eller ett mycket bra allmänt hälsotillstånd. Trots detta kvarstår stora skillnader i den självrapporterade hälsan och förutsättningarna för hälsa bland homo- och bisexuella personer jämfört med heterosexuella personer. Under alla de år som undersökningen omfattar rapporterar homo- och bisexuella personer ett sämre allmänt tillstånd än den övriga befolkningen. Påtagligt är detta bland yngre personer, 16–29 år, och särskilt påtagligt är detta bland bisexuella kvinnor. Unga bisexuella kvinnor har minst tillit till andra människor, uppvisar mest ohälsa, upplever mest våld och har mest självdestruktiva beteenden/självordstankar och självmordsförsök av de grupper som jämförts.¹⁶

Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre, en kartläggning (2013) **- Socialstyrelsen**

Syfte: Att kartlägga i ett urval kommuner av hur hbt-perspektivet beaktas i kommunernas vård och omsorg av äldre

Huvudsaklig tematik: Vård, äldre.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Följande frågor:

- Har frågor som rör äldre hbt-personers vård och omsorg tagits upp i kommunens ansvariga nämnd eller i förvaltningsledningen under de senaste tre åren?
- Är äldre hbt-personer omnämnda i något nu gällande styrdokument i kommunen?
- Har kommunen under det senaste året bedrivit någon utbildning av personal inom vård och omsorg om äldre som behandlat äldre hbt-personer?

¹⁵ Folkhälsomyndigheten, "Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer", 2014 s.25,26

¹⁶ Folkhälsomyndigheten, "Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer", 2014 s.8

- Har kommunen under det senaste året bedrivit någon informationssatsning till personal inom vård och omsorg om äldre som behandlat äldre hbt-personer?
- Har kommunen under det senaste året fått något klagomål som rör äldre hbt-personers vård och omsorg?
- Finns det i er kommun möjlighet för äldre att bo tillsammans i ett särskilt boende för äldre?
- Har det under de senaste tre åren hänt att kommunen fått en ansökan från samkönade par om att få bo tillsammans i särskilt boende för äldre?
- Har kommunen det senaste året bedrivit något övergripande arbete som avser att förebygga våld i nära relationer eller stödja personer som drabbas av sådant våld?
- Har äldre hbt-personer uppmärksammats i detta arbete?
- Har din kommun rutin för att ge vård och omsorg till någon äldre person som är hivpositiv?¹⁷

Metod: Populationen i undersökningen består av landets samtliga kommuner förutom Stockholm, Göteborg och Malmö, där istället stadsdelarna ingår. Ett stratifierat urval med tre grupper drogs. Den första var samtliga kommuner med en befolkning på mer än 50 000 invånare. Den andra gruppen var varannan stadsdel i de tre storstäderna. Den tredje gruppen var kommuner med 50 000 eller färre invånare, bland vilka 41 kommuner drogs med ett slumpmässigt urval. Totalt omfattar studien 101 kommuner och stadsdelar. Av de kommuner och stadsdelar som ingick i urvalet svarade 71, eller 70 %, på den webbenkät som ställdes till förvaltningschefen i tio kommuner eller stadsdelar.

Typ av undersökning: Kartläggning.

Kartläggningen visar exempelvis att ytterst få samkönade par bor tillsammans i särskilt boende för äldre. Inte någon kommun eller stadsdel i storstäderna rapporterar att de från verksamheterna fått något klagomål knutet till äldre homosexuella, bisexuella, eller transpersoners vård och omsorg. Det resultatet kan tolkas på olika sätt och behöver inte innebära att verksamheten möter de behov som denna grupp har. Det kan istället vara ett tecken på att dessa personer inte öppet vill visa sin sexuella läggning. Drygt hälften av kommunerna har rutiner för hur de ska sköta vård och omsorg till äldre personer som är hiv-positiva. Äldre homosexuella, bisexuella och

¹⁷ Socialstyrelsen, ”Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre, en kartläggning”, 2013, s.10

transpersoner får inte uppmärksamhet vare sig i styrande dokument, i information eller fortbildning av personal i kommuner med 50 000 eller färre invånare.¹⁸

Rätten till sjukvård på lika villkor (2012) – DO

Syfte: Rapporten syftar till att öka DO:s kunskap om förekomst, frekvens och form av diskriminering inom sjukvården i avsikt att alla ska ha tillgång till vård på lika villkor.

Huvudsaklig tematik: Sjukvård, diskriminering, bemötande.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Förekomst, frekvens och form av diskriminering inom sjukvården.

Metod: I undersökningen kartlades sakområdet i dialog med företrädare för civilsamhället, forskarhearings, Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) och Socialstyrelsen. DO har även genomfört en granskning av alla högskolor som anordnar läkarutbildningar, samt de anmälningar som inkommit till DO gällande sjukvårdsverksamheter. Granskningen omfattade 14 likabehandlingsplaner och berörde studenterna på sju läkarutbildningar och 14 sjuksköterskeutbildningar. DO har också genomfört en granskning av landstingen under 2011. Den granskningen rör tio landsting och deras arbete med aktiva åtgärder i arbetslivet gällande kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning. Slutligen har det genomförts en analys av de anmälningar till DO som rör sjukvårdsverksamheter.¹⁹

Typ av undersökning: Kartläggning.

Rapporten fastställer bland annat att det finns stora kunskapsbrister gällande transfrågor inom hälso- och sjukvården, särskilt inom öppenvården. Resurserna för utredning, vård och uppföljning beträffande diagnosen transsexualism är ojämnt fördelade över landet, vilket leder till att patienter med transerfarenhet upplever sämre bemötande och tillgång till sjukvård jämfört med andra patienter.²⁰ Rapporten återger även att många homo- och bisexuella personer undviker att söka vård trots att gruppen har ett större vårdbehov än befolkningen i stort. Ett undvikande av vården kan bero på tidigare erfarenheter av bristfälligt bemötande. Det kan exempelvis handla om att närstående till patienter förutsätts vara av ”motsatt kön”, eller att irrelevanta frågor om patientens sexliv kommer på tal vid behandling eller undersökning av någonting utanför ett sådant område.²¹

¹⁸ Socialstyrelsen, ”Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre, en kartläggning”, 2013, s.7,8

¹⁹ DO, ”Rätten till sjukvård på lika villkor”, 2012 s.14

²⁰ DO, ”Rätten till sjukvård på lika villkor”, 2012, s.17

²¹ DO, ”Rätten till sjukvård på lika villkor”, 2012, s.21

Hon, Han, Hen (2010) – MUCF

Syfte: Att genomföra en fördjupad analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner.

Huvudsaklig tematik: Ungdomar, hälsa, hatbrott, bemötande, diskriminering.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Studien är omfattande och undersöker bland annat unga hbtq-personers hälsosituation, bemötande och heteronormativitet, hatbrott och sexuella övergrepp, hedersrelaterat våld, utsatthet i skolan, könsidentitet och hälsa.²²

Metod: Kvalitativa intervjuer, kartläggning av tidigare forskning.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Ungdomsstyrelsen fick i slutet av 2008 i uppdrag av regeringen att genomföra en fördjupad analys av hälsosituationen för homosexuella och bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner. I rapporten analyseras den upplevda fysiska och psykiska hälsan, diskriminering i olika former samt utsattheten för hatbrott och förekomsten av hedersrelaterat våld och förtryck. Även om många unga hbt-personer upplever sig ha god hälsa, visar rapporten visar på att många unga hbt-personer också upplever osynliggörande, öppen diskriminering och kränkningar, och löper stor risk att utsättas för mobbning, hot om våld och våld.²³

Diskriminering och bemötande

Under området diskriminering och bemötande har RFSL ringat in de undersökningarna som på något sätt beskriver hbtq-gruppens erfarenheter av cis- och heteronormativt bemötande och diskriminering, samt konsekvenserna av sådana risker.

Engagemang för rättsäkerhet. Offentliga biträdens perspektiv på asylprocessen för unga newcomers (2017) – Newcomers Youth (RFSL Ungdom)

Syfte: Att undersöka om hbtq-ungdomars rättigheter synliggörs och tillgodoses och om de ges de bästa förutsättningarna för att kunna lägga fram känsliga omständigheter som ligger till grund för deras skyddsbehov när de söker asyl.

Huvudsaklig tematik: Ungdomar, asyl.

Återkommande: Nej.

²² MUCF ”Han, Hon, Hen”, 2010, s. 9

²³ MUCF ”Han, Hon, Hen”, 2010, s. 10

Vad mäts: Upplevelser av huruvida Migrationsverkets hbtq-expertyper har bidragit till ökad förståelse i asylprocessen, huruvida Migrationsverkets hbtq-expertyper fortfarande är nödvändiga för hbtq-personers rättssäkerhet, huruvida respondenten anser att handläggare/utredare på Migrationsverket har tillräcklig kunskap om barn och ungdomar i asylprocessen och huruvida trovärdighetsbedömningarna i asylärenden gällande sexuell läggning upplevs av respondenterna.

Metod: Enkätundersökning. Enkäten skickades till jurister som är medlemmar i European Legal Network on Asylum och/eller Newcomes Youth nätverk hbtq-juristerna samt till informella personliga nätverk mellan juristerna. Enkäten besvarades av 20 jurister.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Svaren varierar i frågan kring om Migrationsverkets hbtq-specialister har skapat en bättre asylprocess för hbtq-personer. Vad som är tydligt är dock att juristerna som svarat på enkäten tycker att hbtq-specialisterna ska finnas kvar på Migrationsverket, och även att samtliga aktörer som är inblandade i asylprocessen på Migrationsverket ska ges grundläggande kompetensutbildning inom hbtq. Detta eftersom kompetensen varierar kraftigt från handläggare till handläggare. Newcomers Youth menar att det i undersökningen framkommer att trovärdighetsbedömningen är katastrofal. Bedömningar genomsyras av förutfattade meningar om hur hbtq-personer ska vara och beslut fattas på en stereotyp och godtycklig basis. Dessutom tas ingen hänsyn till att många hbtq-personer kan vara rädda för att berätta om sin könsidentitet och/eller sexuella läggning på grund av eventuella följder som kan uppstå om de får avslag och utvisas till hemlandet. Någon hänsyn tas inte heller till att det kan vara svårt för personer att berätta om sina erfarenheter eller att uttrycka sig i ord om en inte är van vid att prata om sin könsidentitet och/eller sexuella läggning. Detta gäller speciellt för barn. Ytterligare ett problem i asylprocessen är att det finns alldeles för få hbtq-kompetenta tolkar. En tolk som inte behärskar hbtq-relaterade begrepp eller vägrar säga vissa ord kan hämma den asylsökande att berätta om sina asylskäl.²⁴

Förtroende att stärka (2017) – RFSL

Syfte: Att undersöka hur hbtq-personers förtroende för olika samhällsinstanser ser ut.

Huvudsaklig tematik: Bemötande, misstro, brottsoffer.

Återkommande: Ja, sex stycken attityd- och kunskapsmätningar har gjorts mellan 2008-2015.

Vad mäts: Upplevelser utifrån följande frågor:

²⁴ Newcomers Youth (RFSL Ungdom), ”Engagemang för rättsäkerhet. Offentliga biträdens perspektiv på asylprocessen för unga newcomers”, 2017 s.18-19

- Hur är ditt förtroende för att följande samhällsinstanser har ett professionellt bemötande av homo-, bisexuella eller transpersoner som utsatts för våld, hot eller trakasserier?

(religiösa samfund, polisen, socialtjänsten, åklagare, sjukvården, brottsofferjourerna, kvinnojourerna)

- Om du idag utsattes för ett homo-, bi- eller transofobiskt hatbrott vart skulle du troligtvis söka stöd och hjälp? (vän/familj, polis, mitt nätverk, RFSL Boj, sjukvård, Allmän Boj, kvinnojour, socialtjänst, svenska kyrkan, familjerådgivning, annat).
- Om du idag utsattes för våld, hot eller trakasserier från en partner, vart skulle du troligtvis söka stöd och hjälp? (vän/familj, polis, mitt nätverk, RFSL Boj, sjukvård, allmän Boj, kvinnojour, socialtjänst, svenska kyrkan, familjerådgivning, annat).
- Fråga: Om du idag utsattes för våld, hot eller trakasserier från din familj eller släkt, vart skulle du troligtvis söka stöd och hjälp? (vän/familj, polis, mitt nätverk, RFSL Boj, sjukvård, Allmän Boj, kvinnojour, socialtjänst, svenska kyrkan, familjerådgivning, annat).
- Känner du till att RFSL har en brottsofferjour?²⁵

Metod: Sex nationella kunskaps- och attitydmätningar bland hbtq-personer. Undersökningarna har skett 2008-2015 med hjälp av det digitala hbtq-communityt Qruiser samt genom RFSL:s egna kontaktnät och sociala medier. I undersökningen 2015 har ca 5 000 personer deltagit och resultaten har viktats för att få en jämn fördelning mellan kvinnor och män. Av samtliga svarande 2015 uppgav 361 att de idag definierar sig som, eller tidigare har definierat sig som, transperson. Dessa svar har viktats så att det är en jämn fördelning av svar från kvinnor, män och icke-binära svarande. Dessa nationella kunskaps- och attitydmätningar har ställt samma frågor, varpå precisa förändringar över tid har varit möjliga att mäta.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Undersökningen visar att transpersoner genomgående har markant lägre förtroende för samtliga samhällsinstanser med uppdrag att stötta våldsutsatta. Resultaten varierar något över tid men samtliga mätningar visar också att hbtq-personer som grupp har ett lågt förtroende för samhällsinstanser som jobbar med brottsoffer. RFSL:s bedömning är att bristen på förtroende i sin tur påverkar ett brottsoffers vilja att kontakta till exempel polis och socialtjänst.²⁶ Cirka 30 % av deltagarna i undersökningen har ett bristande förtroende för polisens, socialtjänstens och

²⁵ RFSL "Förtroende att stärka", 2017, s.12-20

²⁶ Frågorna i sin helhet har hämtats från RFSL "Misstro. Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinsatser och vad som behöver förändras" 2013 s.12-16

åklagares bemötande av hbtq-personer som råkat ut för våld, hot eller trakasserier. Ytterligare 20-30 % uttrycker en osäkerhet kring bemötande. Deltagarnas förtroende för vården är betydligt större än för övriga samhällsinstanser, vilket gör det viktigt att de brottsoffer som kommer i kontakt med läkare, eller annan vårdpersonal, får information om annan tillgänglig hjälp.²⁷

Queera livslopp. Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld (2016) – Anna Siverskog, Linköpings universitet

Syfte: Det övergripande syftet med avhandlingen är att undersöka erfarenheter och betydelser av att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld i förändring. I detta syfte möts empiriska och teoretiska intressen, som konkretiseras genom studiens frågeställningar.

Huvudsaklig tematik: Äldre, åldrande, normer.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: De centrala frågorna i studien är:

- Hur relaterar erfarenheter av könsidentitet och sexualitet till tidsanda, förändring över tid samt till rumsliga kontexter?
- Hur flätas normer för kön, sexualitet och ålder samman i förväntningarna på hur livet ska se ut och vad får det för betydelser att inte leva upp till dessa?
- Vilka betydelser har sociala relationer, nätverk och subkulturella sammanhang för personers livserfarenheter?
- Hur ser erfarenheter av åldrande ut, och vad betyder det att befinna sig i den senare delen av livsloppet samt förhålla sig till framtiden i relation till könsidentitet och sexualitet?²⁸

Metod: Kvalitativ metod, livsberättelseintervjuer, 20 personer födda mellan 1920 och 1950.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Denna avhandling diskuterar på djupet hur normer kring kön och sexualitet har präglat ett antal personers livslopp, vad som kan hända när en person inte följer den ”linje” som enligt normen antas vara det enda sättet att leva.

Kommunundersökning (2015) – RFSL

Syfte: RFSL har i denna rapport försökt undersöka hur läget ser ut i landets kommuner när det gäller att fullt ut inkludera ett hbtq-perspektiv i den omsorg, service och skolgång, med mera,

²⁷ RFSL Förtroende att stärka, 2016 s.12

²⁸ Siverskog, A, *Queera livslopp. Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld* 2016 s.16

kommunerna har ansvar för. Även regionala skillnader när det gäller attityden till hbtq-personer och utsattheten för hatbrott undersöks.

Huvudsaklig tematik: ”hbtq-infrastruktur”, kommun, omsorg, skolgång, hatbrott.

Återkommande: Ja, genomfördes även 1998 och 2006.

Vad mäts: Resultatet är en rankning av landets kommuner utifrån sex olika bedömningsområden. Denna rankning ska ses som ett försök att ge en ungefärlig bild av verkligheten, och av skillnader mellan kommuner, utifrån kvantitativa faktorer. Ett syfte med rapporten är att uppmärksamma landets kommuner på det ansvar de har för att alla deras invånare ska kunna tillgodogöra sig kommunens verksamhet på ett likvärdigt sätt oavsett sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.²⁹ I undersökningen kartläggs olika mätbara yttre faktorer i landets 290 kommuner som är relevanta för att mäta skillnader i förutsättningar för de invånare som är hbtq-personer. De bedömningsfaktorer som inbegripits har indelats i sex olika områden: kommunens verksamhet, skolan, utbildningsinsatser, hbtq-samhällets infrastruktur, utsatthet för hatbrott, och attityden till hbtq-personer.³⁰ Mer specifikt har följande faktorer poängsatts:

Kommunens verksamhet

- Om kommunen nämner sexuell läggning i någon form av styr- eller plandokument som handlar om att motverka diskriminering och annan kränkande behandling inom kommunens verksamhet.
- Om kommunen nämner könsidentitet och könsuttryck i någon form av styr- eller plandokument som handlar om att motverka diskriminering och annan kränkande behandling inom kommunens verksamhet.
- Om kommunen genomfört någon särskild satsning under den senaste mandatperioden som syftar till att förbättra bemötande av och service till de invånare som är hbtq-personer.
- Om kommunen har övergripande kriterier för bidragsgivning till ideella organisationer där det ingår som ett krav att en organisation som tar emot kommunala bidrag ska visa hur den motverkar diskriminering och annan kränkande behandling på grund av sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck.
- Om kommunen har delat ut ekonomiskt bidrag till en hbtq-organisation under den senaste mandatperioden.

Skolan

- Om kommunen på central nivå följer upp att kommunens skolenheter upprättar en likabehandlingsplan som inkluderar hur likabehandling främjas respektive hur kränkande behandling förebyggs på grund av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.
- Om kommunen på central nivå under den senaste mandatperioden avsatt särskilda resurser till förskolan, grundskolan, gymnasieskolan och/eller vuxenutbildningen för genomförande av särskilda informationsinsatser om hbtq-frågor.
- Om det vid någon skola i kommunen, mellan 2010-2014, bjudits in informatörer från RFSL som genomfört informationsinsatser kring hbtq-frågor.

²⁹ RFSL Kommunundersökning 2015 s.5

³⁰ RFSL Kommunundersökning 2015 s.7

Utbildningsinsatser

- Om det i kommunen under den senaste mandatperioden genomförts kompetenshöjande utbildning i hbtq-frågor av kommunanställd personal.
- Om det i kommunen under den senaste mandatperioden genomförts kompetenshöjande utbildning i hbtq-frågor av kommunens förtroendevalda politiker.

Hbtq-sambällets infrastruktur

- Hur många personer i befolkningen per 10 000 invånare i kommunen som lever i samkönat äktenskap eller registrerat partnerskap.
- Om det i kommunen finns en förening verksam för hbtq-personer.
- Om det under de senaste fyra åren förekommit att något samkönat par ansökt om att bli prövade som adoptivföräldrar eller någon person ansökt om att bli juridisk förälder till sin samkönade partners barn.

Utsatthet för hatbrott

- Antalet anmälningar efter län/region av hatbrott på grund av offrets sexuella läggning per 100 000 invånare.

Attityden till hbtq-personer

- Uppmätt attityd efter län/region till var för sig bisexuella, homosexuella och transpersoner.³¹

Metod: Kartläggning av olika mätbara yttre faktorer i landets 290 kommuner som är relevanta för att mäta skillnader i förutsättningar för de invånare som är hbtq-personer. Underlag vid faktainsamlingen har bl.a. en enkät till landets alla kommuner varit. Enkäten till landets kommuner utgjorde ett samarbete mellan RFSL och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL), där RFSL och SKL gemensamt formulerade de frågor som ställdes i enkäten. 13 huvudfrågor ställdes i enkäten, vilken skickades ut under våren 2014 genom SKL:s webbaserade enkätverktyg. RFSL använde i denna rapport, som underlag, sig av svaren på tio av dessa frågor. Förutom enkätsvar från kommunerna har RFSL även tillfrågat sina avdelningar gällande om de erhållit ekonomiskt bidrag från någon kommun under perioden 2010-2014, samt i vilka kommuner de eventuellt genomfört informationsinsatser på skolor under perioden 2010-2014. Statistiskt underlag har därutöver inhämtats från: Statistiska Centralbyrån gällande statistik över antalet invånare per kommun som lever i samkönat äktenskap eller registrerat partnerskap, Brottsförebyggande Rådet gällande statistik över hatbrott 2013 och en av researchföretaget NEPA, på uppdrag av RFSL, utförd attitydmätning.

Typ av undersökning: Kartläggning, attityder.

³¹ RFSL "Kommunundersökning" 2015 s.8-9

Resultat i korthet visar att 62 kommuner, 21,4 %, får ett godkänt betyg totalt på minst 3. Jämfört med då RFSL utförde en kommunundersökning senast 2006 (vilken hade samma konstruktion och till viss del samma bedömningsfaktorer) utgör det en förbättring. Då var det nio kommuner som fick ett totalt betyg på minst 3.

Delar av mönster (2014) - DO

Syfte: I denna rapport redovisas ett analysarbete av alla anmälningar som inkom till DO under perioden januari till juni år 2012. Det huvudsakliga syftet med rapporten är att fördjupa förståelsen för diskriminering som samhällsföreteelse, genom att synliggöra mönster i individers upplevelser av diskriminering och vilka former diskriminering upplevs anta. Ett delsyfte med rapporten är att ge en översiktlig bild av mönster i anmälningarna, varför rapporten delvis är relativt deskriptiv.

Huvudsaklig tematik: Diskriminering.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Anmälningar av diskriminering till DO under januari-juni 2012.

Metod: Analysunderlaget utgörs av alla inkomna anmälningar om diskriminering under perioden januari-juni 2012, en siffra på 812 stycken.³² Bland dessa utgör 16 stycken (1,0%) diskrimineringsgrunden könsidentitet/uttryck och 41 stycken (2,6 %) diskrimineringsgrunden sexuell läggning.

Typ av undersökning: Kartläggning.

DO är noggranna med att påvisa att de siffror som får utgör grunden till rapportens analysunderlag inte bör förstås som kvantifierbara hänseende omfattning av diskriminering i samhället i stort, eftersom att det finns ett väsentligt urval gällande de anmälningar som inkommer till DO. Mörkertal beträffande upplevelser av diskriminering präglas av faktorer såsom individens kunskaper och föreställningar om diskrimineringslagen och DO, relation till den individ som upplevts ha utsatt personen för diskriminering, maktresurser, förtroende till samhällsinstanser etc.³³ Områden som diskuteras i rapporten är de områden som täcks av diskrimineringslagen, alltså arbetslivet, möten med samhälleliga institutioner samt inom sjuk- och hälsovård, utbildningsväsendet och diskriminering vid handel av varor och tjänster. Rapporten

³² DO, "Delar av mönster", 2014 s.11

³³ DO, "Delar av mönster", 2014 s.24

diskuterar i huvudsak fall där andra diskrimineringsgrunder än sexuell läggning och könsidentitet/uttryck är aktuella.

”Vi ringer om det är nåt” Bemötande och vård av hbtq-personer på testningsmottagningar i Örebro, Göteborg och Malmö (2014) – RFSL

Syfte: Att undersöka hbtq-kompetensen och bemötandet på några av landets mottagningar genom att låta utskickade volontärer utvärdera bemötande och vård hos mottagningen. Syftet med att använda volontärer för att undersöka bemötande och vård på testningsmottagningar är dels att undersöka vart RFSL som frivilligorganisation kan hänvisa hbtq-personer som vill testa sig till ställen där de får bra vård och bemötande, dels att sprida information till testningsmottagningar om RFSL:s åsikter gällande bemötande och vård för hbtq-personer. Ytterligare ett syfte är att sprida information om testning och uppmuntra hbtq-personer att gå och testa sig i större utsträckning.

Huvudsaklig tematik: Bemötande, hbtq-kompetens, testningsmottagningar.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av huruvida testningsmottagningar visade tecken på att hbtq-personer är välkomna, huruvida det fanns kondomer och glidmedel på plats, upplevelser av bemötande och samtal i kontakt med personal och vilka typer av testningar som erbjöds.

Metod: Deltagare rekryterades till kampanjen och fick besöka utvalda mottagningar för testning. Besöken följdes upp av en enkätundersökning.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Många av de mottagningar som RFSL har undersökt ger ett gott bemötande och relevant vård. RFSL framhåller att det är glädjande att många av testpersonerna (87,5 %) skulle kunna tänka sig att gå till samma mottagning igen. RFSL har dock sett vissa övergripande brister bland annat vad gäller transkompetens samt hur provsvar efter hivtest ges. RFSL tycker inte att ett "vi ringer om det är nåt"-besked är tillräckligt när det gäller testsvar för en så allvarlig infektion som hiv. Kommunikationen mellan vårdtagaren och vårdgivaren brister också på sina håll, då flera testpersoner inte visste vad de hade blivit testade för eller hur de skulle få sitt provsvar.³⁴

Bra bemött? Unga hbtq-personers erfarenheter av att besöka ungdomsmottagningen (2014) – RFSL Ungdom

³⁴ RFSL "Vi ringer om det är nåt" Bemötande och vård av hbtq-personer på testningsmottagningar i Örebro, Göteborg och Malmö", 2014 s.35

Syfte: Syftet med undersökningen var att ta reda på hur ungdomarna som besvarat enkäten upplever bemötande och kompetens på de ungdomsmottagningar de besökt och vilken tillgång respondenterna upplevde sig ha till fullgod testning och (vid behov) hepatit B-vaccinering på ungdomsmottagningarna.

Huvudsaklig tematik: Bemötande, ungdomar, hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelse av tillgång till ungdomsmottagningar och bemötande på dessa, samt huruvida de testningar som erbjuds på ungdomsmottagningarna uppfyllde behovet hos respondenterna.

Metod: Webbenkät med 20 frågor.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Av respondenterna uppgav 64 % att ungdomsmottagningarna hade synliga tecken på att hbtq-personer är välkomna. Däremot är det bara 49 % som anger att de inte blev hetero- eller cisnormativt bemötta. Hbtq-kompetens är mer än regnbågsmarkeringar. Hbtq-kompetent arbetssätt och förhållningssätt måste genomsyra hela arbetsplatsen och vara en del av kompetensen hos samtlig personal för att hbtq-kompetensen ska komma de ungdomar som besöker verksamheten till del. I undersökningens resultat framkommer det att en majoritet av respondenterna upplever att de fått bra bemötande och att många ungdomsmottagningar har hbtq-kompetens. Rapporten visar dock att personalen på oväntat många ungdomsmottagningar i hög grad gör hetero- och cisnormativa antaganden och förutsätter att de ungdomarna som besöker verksamheten är cispersoner och heterosexuella. Nästan 40 % av respondenterna upplevde att personalen på ungdomsmottagningen förutsatte att de var heterosexuella och/eller cispersoner. Dessa resultat står inte i samklang med Socialstyrelsens kartläggning i vilken 80 % av ungdomsmottagningarna uppgav att de hade hbtq-kompetens (Socialstyrelsen, 2013).

Årsrapport 2014 (2014) – Sveriges antidiskrimineringsbyråer

Syfte: Sammanställning av Sveriges antidiskrimineringsbyråers statistik gällande diskrimineringsfall 2014.

Huvudsaklig tematik: Diskriminering.

Återkommande: Ja, enligt hemsidan årligen sedan 2008. Dock finns inte alla årsrapporter tillgängliga på hemsidan.

Vad mäts: Ärenden uppdelade på diskrimineringsgrund, däribland grunderna sexuell läggning och könsöverskridande identitet/uttryck.

Metod: Statistiskt underlag utifrån de ärenden som har inkommit till antidiskrimineringsbyråerna, samt deskriptiva beskrivningar av enskilda fall.

Typ av undersökning: Kartläggning.

Being Trans in the European Union (2014) – FRA

Syfte: Att analysera transpersoners erfarenheter av diskriminering, trakasserier och våld.

Huvudsaklig tematik: Diskriminering, trakasserier, våld, hälsa.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av möjligheter till öppenhet med ens könsidentitet, erfarenhet av upplevd diskriminering på arbetsmarknad, utbildning och hälso- och sjukvård, etc.

Metod: Bygger på FRA:s enkätundersökning *European Union survey of discrimination and victimisation of lesbian, gay, bisexual and transgender persons* från 2012 och är följaktligen en fördjupande analys av transpersoners levnadsvillkor i EU-länderna, varpå det går att utläsa hur Sverige förhåller sig i relation till andra länder.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Se ”EU LGBT survey” (2013)

Mistrot. Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinsatser och vad som behöver förändras (2013) – RFSL

Se ”Förtroende att stärka” (2017)

Och aldrig mötas de två. En förstudie om hbtq-personer med erfarenheter av funktionsnedsättningar (2013) – RFSL

Syfte: Få djupare kunskaper och förståelse för hbtq-personer med normbrytande funktionsvariationer samt gruppens behov. Undersökningen syftar även till att lyfta och synliggöra kunskapen om det dubbla utanförskap som kan finnas när en person bryter mot fler normer.

Huvudsaklig tematik: Funktionsperspektiv, bemötande.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Studien utgår ifrån följande frågor

- Vilka möjligheter upplever målgruppen finnas att ta plats i samhället i stort, utan att behöva ge avkall på eller kompensera för någon av sina identiteter när det kommer till hbtq och funkis erfarenheter?

- Hur upplever målgruppen hbtq-communityt och främst RFSLs verksamheter – är dessa tillgängliga?
- Hur upplever målgruppen kompetensen kring funktisfrågor inom RFSL?
- Hur arbetar funktisorganisationer och dagligverksamhet (LSS) med hbtq-frågor och frågor om sexualitets- och könsnormer?
- Hur ser deras kompetens ut kring dessa frågor?
- Vilket behov uppskattar de att det finns hos deras medlemmar och målgrupp att lyfta dessa frågor?

Metod: Undersökningen är en förstudie till ”Funktisprojektet” som drevs av RFSL och RFSL Stockholm. Förstudien bygger på en består av en större kvantitativ studie och en mindre kvalitativ studie. Den kvantitativa studien har riktat sig till verksamheter för personer med olika funktionsnedsättningar. Enkäten är standardiserad och har skickats per mail genom enkätprogrammet webropol. Enkätens syfte var att undersöka och efterfråga hur de svarande arbetar med hbtq-frågor. Den mindre kvalitativa intervjustudien består av tio djupintervjuer med hbtq-personer som har olika typer av funktionsnedsättningar.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Studien lyfter såväl tillgänglighetsbrister och kunskapsbrister gällande funktionalitet och normer hos RFSL, liksom kunskapsbrister gällande hbtq-frågor på funktionshinderorganisationer och LSS-verksamheter.

LHBTQ-personer och åldrande: nordiska perspektiv (2013) - Janne Bromseth, Anna Siverskog

Syfte: Att samla kunskap om äldre lhbtq-personers livsvillkor och åldrande utifrån studier som genomförts i Sverige, Danmark, Norge och Finland.

Huvudsaklig tematik: Äldre, Åldrade.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Djupgående livsberättelser, deskriptiv karaktär.

Metod: Kvalitativa intervjuer.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Antologi över olika nordiska forskares bidrag till fältet åldrande och hbtq.

Välgrundad fruktan? Rättslägesanalyser om åberopande av asylskäl på grund av sexuell läggning, samt kommentar om asylsökande hbtq-personers situation (2013) – RFSL

Syfte: Öka kunskapen om hur migrationsmyndigheterna ser på frågor som gäller hbt-flyktingars möjligheter att få uppehållstillstånd i Sverige. Migrationsverket har ingen officiell statistik över ärenden och inte heller när det gäller migrationsdomstolarnas domar finns det några uppgifter eller sammanställningar. RFSL har därför gjort en sammanställning av kända ärenden och utifrån dessa redovisa vissa fakta samt kommenteras de beslutsmotiveringar som förekommer. Syftet är att analysera rättsläget för hbt-flyktingar. Rättslägesanalyserna avser länderna Uganda och Nigeria.

Huvudsaklig tematik: Asyl.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Bifall och avslag i Migrationsdomstolar och Migrationsverket, analys av asylsökande hbtq-personers situation i den svenska rättskontexten och ursprungsländerna Nigeria och Uganda.

Metod: Granskning av asylärenden hos Migrationsverket. De granskade ärendena, som ligger till grund för denna rättslägesanalys, avser ärenden som avgjorts av migrationsdomstolarna. Det har inte varit möjligt att göra en motsvarande granskning av ärenden där Migrationsverket som första instans har beviljat uppehållstillstånd eftersom dessa inte kan eftersökas i Migrationsverkets register. Däremot redovisas ett antal bifallsärenden som RFSL har varit engagerad i.

Typ av undersökning: Kartläggning.

EU LGBT survey. Main Results (2014) - FRA

Syfte: Kartlägga och undersöka hbtq-personers livsvillkor i EU-länderna.

Huvudsaklig tematik: Diskriminering, våld, bemötande.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av diskriminering, trakasserier och våld ibland annat skola, arbetsliv och civilsamhälle.

Metod: Webbenkät, 93,079 deltagare från hela Europa vilket gör det till den största undersökningen i sitt slag.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Asylprövningen vid flyktingskap på grund av sexuell läggning (2012) – RFSL

Syfte: Denna rapport sammanställer resultaten av rapportförfattarens (Aino Gröndahl) examensarbete vid juridiska institutionen i Uppsala 2012 *Asylprövningen vid flyktingskap på grund av sexuell läggning. En analys av riskprövningen och möjligheten till skydd i hemlandet*. Rättstillämpningen analyseras när en asylsökande åberopar sin sexuella läggning som grund till förföljelse.

Huvudsaklig tematik: Asyl.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: -

Metod: Analys av 70 fall från Migrationsdomstolarna.

Typ av undersökning: Kartläggning och analys av befintliga asylärenden.

Diskrimineringsärenden: enskilda stämningar och domar

På DO:s hemsida finns möjlighet att ta del av specifika enskilda fall gällande diskrimineringsärenden med hänsyn till diskrimineringsgrunderna sexuell läggning och könsidentitet och könsuttryck. I skrivande stund finns ett (1) fall beträffande könsidentitet/uttryck, samt tio (10) fall beträffande sexuell läggning disponibla på DO:s hemsida. Formerna av diskriminering i dessa berörda fall rör trakasserier, sexuella trakasserier, direkt diskriminering och indirekt diskriminering, och omfattar områden som skyddas av lagen, såsom arbetsliv, hälso- och sjukvård, restaurang och butik, övriga varor, tjänster och utbildning samt övrig offentlig verksamhet.³⁵ Dessa exempel på diskrimineringsfall sträcker sig från 2009-2017.

Hatbrott och våld

Under detta tematiska område samlas de undersökningar som behandlar de yttersta formerna av hbtq-fobi och cis- och heteronormativitet i samhället, hatbrott och våld.

Hatbrottsrapport (2015) – Brottsförebyggande rådet (Brå)

Syfte: Att sammanställa och mäta förekomst av anmälda hatbrott.

Huvudsaklig tematik: Hatbrott, våld.

Återkommande: Ja, varje år, finns tillgängliga rapporter sedan 2005 på Brå:s hemsida.

Vad mäts: Polisanmälningar som Brå efter särskild granskning har bedömt innehålla hatbrott men även av självrapporterad utsatthet för hatbrott utifrån Nationella trygghetsundersökningen.

Metod: Statistiska mätningar.

Typ av undersökning: Kartläggning.

Brottsförebyggande rådets hatbrottsrapport redovisas årligen och utgörs främst av polisanmälningar som Brå efter en särskild granskning har bedömt innehålla hatbrott, men även av självrapporterad utsatthet för hatbrott utifrån Nationella trygghetsundersökningen (NTU), Skolundersökningen om brott (SUB) och Politikernas trygghetsundersökning (PTU) (med

³⁵ www.do.se/lagochratt/diskrimineringsarennden

reservation för att de två sistnämnda inte genomförs varje år och därmed endast inkluderas de år som material finns producerat).

Resultat i korthet:

- År 2015 identifierades uppskattningsvis lite drygt 600 hatbrottsanmälningar med sexuell läggning som motiv. Av dessa hade knappt 580 anmälningar ett homofobiskt motiv.
 - De vanligaste brottstyperna var olaga hot/ofredande (45 %), ärekränkning (23 %) och våldsbrott (18 %).
 - Hatbrott på allmän plats var vanligt när motivet rörde sexuell läggning.
 - Av de identifierade anmälningarna med hatbrott riktade mot sexuell läggning år 2014 personupplärdades 3 %. En utredning inleddes i 55 % av fallen.
 - Av de 635 hatbrottsanmälningar från 2014 som identifierades ha motivbilden sexuell läggning hade 3 % personupplärdats fram till den 30 april 2016.
 - Drygt hälften (52 %) av ärendena hade blivit nedlagda efter utredning.³⁶
- År 2015 identifierades uppskattningsvis drygt 60 anmälningar med transfobiska motiv.
 - Den vanligaste brottstypen år 2015 var olaga hot/ofredande, följt av ärekränkning och våldsbrott.
 - Den vanligaste brottsplatsen var brott via internet följt av via telefon eller sms.
 - I majoriteten av fallen var gärningspersonen obekant för den utsatta.³⁷

Gällande statistik om anmälda hatbrott med transfobiska motiv menar Brå att det är angeläget att väga in olika omständigheter som kan ha påverkan på det relativt låga antalet anmälda brott. Sådana omständigheter är bland annat gruppens generellt låga förtroende för samhällsinstanser och rättsväsende, ett medvetet undvikande att röra sig på allmänna platser ensamma på grund av potentiellt hot och våld, samt att transpersoner inte explicit omfattas av lagen om hets mot folkgrupp (detta gällde då hatbrottsrapporten för 2015 skrevs, ett utvidgad straffrättsligt skydd för transpersoner föreslås av regeringen att träda i kraft under 2018 och 2019).³⁸

Hatbrottsrapporten för år 2016 kom ut i december 2017 och visar en fortsatt ökning av hatbrott mot transpersoner. Under 2016 anmäldes 76 hatbrott med transfobiska motiv, vilket är en ökning på 85 % sedan 2012. Det finns dock ett betydande mörkertal för denna grupp. Siffrorna i BRÅ:s rapport ska ses i ljuset av den kunskap som finns om mörkertalen. En av fem transpersoner som svarade på Folkhälsomyndighetens studie om hälsa och livsvillkor 2015 berättade att de någon gång hade varit utsatta för våld på grund av sin transerfarenhet. Nästan hälften av alla transpersoner i samma studie anger att de ofta undviker att gå ut ensamma av

³⁶ Brå Hatbrottsrapport 2016:15, s. 104

³⁷ Brå Hatbrottsrapport 2016:15, s. 112

³⁸ Brå Hatbrottsrapport 2016:15, s. 113,116,117

rädsla att bli överfallna, rånade eller ofredade, vilket visar att rädslan för att utsättas för hatbrott hämmar transpersoner i mycket hög utsträckning. Samma forskning från Folkhälsomyndigheten visar också att polisen har en lång väg att gå för att upprätta ett gott förtroende bland transpersoner, för att öka anmälningsbenägenheten för denna typ av brott. 60 % av transpersoner uppger att man har lågt förtroende för polisen.

Hbt och Heder (2011) Alma Europa och RFSL Ungdom

Syfte: Att skapa djupgående kunskap om hur hedersvåld och hbt erfars.

Huvudsaklig tematik: Hedersvåld.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av hedersvåld i relation till hbtq-identitet, upplevd självbild, möjligheter att vara öppen med sin hbtq-identitet etc.

Metod: Webbenkät som publicerades på Qruiser. Enkäten innehöll bakgrundsfrågor om bostadsort, ålder, kön och sexualitet, frågor om huruvida ens familj kände till ens sexuella läggning/könsidentitet och om de i så fall accepterade den, samt frågor om huruvida man någon gång varit orolig att inte själv få välja partner och ifall man känt en förväntan på sig att inte ha sex före äktenskapet. Webbenkäten följdes upp av kvalitativa intervjuer med 18 personer.

Typ av undersökning: Upplevelser.

Våld i samkönade relationer (2009) – Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK)

Syfte: Att ge en bild av svensk och internationell forskning om våld i samkönade relationer. I översikten beskrivs hur frågan har studerats inom olika forskningsdiscipliner samt vilka olika ämnesområden som forskningen primärt har fokuserat på.

Huvudsaklig tematik: Våld.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Hur forskning hittills bedrivits på området.

Metod: Kartläggning och analys.

Typ av undersökning: Kartläggning och analys.

Nämner bland annat omfångsundersökningen *Våldsamt lika och olika – Om våld i samkönade parrelationer*, som syftade till att undersöka förekomsten av våld samt att identifiera våldets olika uttrycksformer. Studien var baserad på en enkät som sändes via RFSL:s medlemstidning *Kom Ut* till organisationens samtliga medlemmar. Totalt distribuerades 4 977 enkäter och studiens population utgjordes av 2 013 respondenter. Urvalet var selektivt och omfattade hbt-personer som i stor utsträckning, om än i olika grad, lever öppet. Av den totala populationen uppgav en

fjärdedel att de hade utsatts för någon form av psykiskt, sexuellt och/eller fysiskt våld i en nuvarande eller före detta parrelation. Av de respondenter som uppgett utsatthet i nuvarande relation var 33 % lesbiska kvinnor och 46 % homosexuella män. Lesbiska kvinnor var däremot den största gruppen utsatta i en före detta relation. När det gällde fysiskt våld uppgav 21 % av undersökningens population att de utsatts i en nuvarande eller före detta relation. Ingen större skillnad påvisades mellan kvinnor och män. Bisexuella kvinnor rapporterade dock i högre grad utsatthet för fysiskt våld än lesbiska kvinnor. Knappt hälften av de bisexuella kvinnorna uppgav att de levde med en heterosexuell man.³⁹

Arbetsliv

Under denna rubrik samlas de undersökningar som specifikt riktar in sig på hbtq-personer och arbetslivet. Undersökningarna tar bland annat upp erfarenheter av diskriminering på arbetsmarknaden och kartläggningar av policydokument och andra styrande handlingsplaner som möjliggör hbtq-personers lika villkor på arbetsplatsen.

Unga hbtq-personer. Fokus 17:3. Etablering i arbetslivet (2017) – MUCF

Syfte: Syftet med denna delrapport är att presentera ny kunskap på området unga hbtq-personer i arbetslivet samt att lyfta fram den kunskap som finns sedan tidigare.

Huvudsaklig tematik: Arbete, unga.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Unga hbtq-personers etablering i arbetslivet utifrån nya analyser av statistik från myndighetens egen ungdomsenkät och viss statistik från Folkhälsomyndigheten. Upplevelser av diskriminering i arbetslivet, upplevt förtroende för Arbetsförmedlingen etc. Svaren gäller åldersgruppen 16–25 år. Resultaten redovisas på kön, könsidentitet (cis- eller transperson) och sexuell läggning (heterosexuella eller icke-heterosexuella). Ibland har resultaten även brutits ned på kön när MUCF jämför cis- och transpersoner respektive heterosexuella och icke-heterosexuella. Kön redovisas på tjejer och killar.

Metod: Kartläggning av tidigare forskning samt enkätundersökning.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Undersökningen visar bland annat att:

³⁹ Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) ”Våld i samkönade relationer”, 2009 s.68

- unga transpersoner och unga icke-heterosexuella har varit ofrivilligt långtidsarbetslösa i större utsträckning än unga cispersoner respektive unga heterosexuella
- bland unga transpersoner har killar större erfarenhet av arbetslöshet än tjejer som är transpersoner och killar som är cispersoner
- heterosexuella tjejer i större utsträckning än icke-heterosexuella tjejer har uppgett att de aldrig varit arbetslösa. Icke-heterosexuella killar har i större utsträckning än icke-heterosexuella tjejer och heterosexuella killar uppgett att de varit långtidsarbetslösa. Det ligger i linje med resultat från Folkhälsomyndighetens studie om homo- och bisexuellas hälsa (2014)
- det finns statistiskt säkerställda skillnader mellan heterosexuella och icke-heterosexuella unga som visar att en större andel icke-heterosexuella har svårt att klara sina löpande utgifter. Icke-heterosexuella tjejer har i högre grad haft problem att klara utgifterna än heterosexuella tjejer och icke-heterosexuella killar har i högre grad haft problem än heterosexuella killar. Att homo- och bisexuella har en mindre stabil ekonomi än heterosexuella framkommer även i Folkhälsomyndighetens rapport om homo- och bisexuellas hälsa (2014).⁴⁰

HBTQ rapport 2015 (2015) – Nyckeltalsinstitutet

Syfte: Att kartlägga och rapportera om hur svenska företag och organisationer arbetar med hbtq-frågor.

Huvudsaklig tematik: Arbete, ”hbtq-infrastruktur”, bemötande.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Kartläggning utifrån följande frågor:

- Har er organisation en policy med en tydlig formulering om att diskriminering på grund av sexuell läggning inte är tillåten på arbetsplatsen?
- Har er organisation en policy med en tydlig formulering om att diskriminering på grund av könsidentitet inte är tillåten på arbetsplatsen?
- Erbjuds samma partnerförmåner för samkönade par (som ingått partnerskap) som för olikkönade gifta par?
- Är inbjudningar till personalaktiviteter som även inkluderar de anställdas partners (t.ex. fester, konferenser, representation, studieresor) uttryckta på ett sådant könsneutralt sätt att både olikkönade och samkönade partners upplever sig välkomna?

⁴⁰ MUCF ”Unga hbtq-personer. Fokus 17:3. Etablering i arbetslivet”, 2017 s.43, 44

- Bedrivs det aktiva insatser för att öka kunskaperna om HBTQ-frågor i organisationen?
- Visar er organisation stöd för HBTQ-grupper i samhället genom arrangerande av eller deltagande i HBTQ-relaterade aktiviteter och/eller i rättsliga sammanhang? Om ja, på vilket sätt?⁴¹

Metod: Enkätundersökning. 18 stora och medelstora verksamheter med sammanlagt 172 000 anställda har deltagit i undersökningen.

Typ av undersökning: Kartläggning.

Resultat i korthet visar att bland de organisationer och företag som deltog i undersökningen svarade alla att de har en policy om att diskriminering på grund av sexuell läggning inte är tillåten på arbetsplatsen, en majoritet har en policy om att diskriminering på grund av könsidentitet inte är tillåten på arbetsplatsen, en tredjedel anser att de kan förtydliga inbjudningar till personalaktiviteter som inkluderar respektive, att dessa gäller partners oavsett kön. Hälften av verksamheterna bedriver aktiva insatser för att öka kunskapen bland sina anställda om HBTQ-frågor och det genomförs HBTQ-relaterade aktiviteter, framför allt medverkar ungefär hälften av de svarande i olika Prideaktiviteter runt om i landet. Slutsatserna i rapporten gäller både privata företag och offentliga organisationer. Det föreligger ingen skillnad i hur privata företag och offentliga organisationer svarar.⁴²

Earnings differentials due to sexual orientation: A look at some possible explanations (2012) - Ali Ahmed, Lina Andersson och Mats Hammerstedt, Linneus Universitet

Syfte: Att undersöka inkomstskillnader i relation till sexuell läggning.

Huvudsaklig tematik: Arbetsliv, inkomst.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Årlig och månadsinkomst jämförelsevis mellan grupperna hetero- och homosexuella män och hetero- och homosexuella kvinnor. Data som användes i analysen inkluderade alla svenska individer i åldern 25-64 som levde i registrerat partnerskap och de individer i samma ålder som levde i äktenskap. Kön är således en variabel i denna undersökning.

Metod: Insamlad data har gjorts genom SCB:s databas LISA, varifrån data som rör demografisk och arbetsmarknadsmässig karaktäristika samt sociala bidrag i relation till individer kan hämtas.

Typ av undersökning: Kartläggning och analys av data.

Studien visar att homosexuella män i registrerade partnerskap är inkomstmässigt missgynnade i

⁴¹ Nyckeltalsinstitutet "HBTQ rapport 2015", 2015 s.7

⁴² Nyckeltalsinstitutet "HBTQ rapport 2015", 2015 s.3

jämförelse med heterosexuella män, men att homosexuella kvinnor i partnerskap har ekonomiska fördelar på arbetsmarknaden i jämförelse med gifta heterosexuella kvinnor.⁴³

Sexual prejudice and labor market outcomes of gays and lesbians (2012) – Ali Ahmed, Lina Andersson och Mats Hammerstedt, Linneus Universitet

Syfte: Att undersöka inkomstskillnader på arbetsmarknaden i relation till fördomar gentemot homosexuella kvinnor och män.

Huvudsaklig tematik: Arbete.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: En jämförande mätning av attityder och inkomster.

Metod: En analys där data från SCB (över personer i registrerat partnerskap samt äktenskap och demografiska variabler) år 2003 diskuterades i relation till en enkätundersökning genomförd av Folkhälsomyndigheten (*Föreställningar – vanföreställningar. Allmänhetens attityder till homosexualitet*) år 1999. Resultat av frågan ”vad är din åsikt om homosexuella?” i respektive region jämfördes med homosexuellas och heterosexuellas inkomstskillnader.

Typ av undersökning: Attityder, kartläggning av inkomstskillnader.

Analysen visar att det finns statistiska samband mellan hur attityder gentemot homosexuella ser ut på en viss plats och skillnader i inkomster mellan homosexuella och heterosexuella. Särskilt framkommer det att homosexuella män är negativt påverkade av befolkningens negativa attityder gentemot homosexuella personer.⁴⁴

Öppenhet i arbetslivet (2011) – LO

Syfte: Presenterar resultaten från en undersökning om öppenhet i arbetslivet som LO genomförde i samband med Stockholm Pride 2011. Syftet är att belysa förutsättningarna för homo- och bisexuella och transpersoner i delta i arbetslivet på lika villkor som andra grupper.

Huvudsaklig tematik: Arbetsliv

Återkommande: Nej

Vad mäts: Upplevelser av värderingar och öppenhet på arbetsplatsen, uppfattningar om huruvida det finns verktyg för att förebygga och följa upp diskriminering på arbetsplatsen samt upplevelser av fackets roll och synlighet.

⁴³ Ali Ahmed, Lina Andersson & Mats Hammerstedt, Linneus Universitet ”Earnings differentials due to sexual orientation: A look at some possible explanations”, 2012 s.13

⁴⁴ Ali Ahmed, Lina Andersson & Mats Hammerstedt, Linneus Universitet ”Sexual prejudice and labor market outcomes of gays and lesbians”, 2012 s.16

Metod: Webbintervjuer. Studien genomfördes av Novus Opinion och innefattade frågor om diskriminering på arbetsplatsen på grund av sexuell läggning och könsöverskridande identitet. 1 000 personer deltog, ett snitt av alla förvärvsarbetande på arbetsmarknaden tillfrågades via webintervjuer i Novus riksrepresentativa Sverigepanel.

Typ av undersökning: Upplevelse.

På den principiellt hållna frågan om det går att vara öppen med sexuell läggning svarar en majoritet ja. Andelen som uttryckligen svarar nej är relativt liten. Det är också tämligen få som anser att deras kollegor har fördomar mot hbt-personer. Däremot skulle många inte säga ifrån om någon på deras arbetsplats skämtade om personer på grund av deras sexuella läggning eller könsidentitet. Mönstret är särskilt tydligt bland personer som inte är med i facket. LO:s studie visar att det generellt finns en stor brist på kunskap om vilka verktyg och rutiner för att motverka diskriminering som ska finnas på arbetsplatsen. Särskilt stora brister verkar finnas inom det systematiska arbetsmiljöarbetet i form av en återkommande skydds rond. Typen av arbetsplats och sektor verkar också spela in för förutsättningarna att vara öppen med sin sexuella läggning och könsidentitet, liksom för i vilken utsträckning det finns kända rutiner och ett tydligt fackligt arbete mot diskriminering. Generellt är förutsättningarna bättre inom offentlig än inom privat sektor. Dessutom pekar undersökningen på att ju större arbetsplatsen är desto högre kunskap finns det om vad arbetsgivare och facket kan och bör göra.⁴⁵

Diskriminering mot icke-heterosexuella i anställningssituationen (2011) - IFAU (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering)

Syfte: Att genom ett fältexperiment mäta förekomsten av diskriminering utifrån diskrimineringsgrunden sexuell läggning.

Huvudsaklig tematik: Arbetsliv, diskriminering.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Förekomst av diskriminering utifrån resultat av fiktiva arbetssökandes möjlighet till arbete.

Metod: Rapporten bygger på ett fältexperiment där förekomsten av diskriminering av homosexuella i anställningssituationen undersöks genom att låta fiktiva jobbsökande söka arbeten som utannonserats av Arbetsförmedlingen (tio olika yrkeskategorier). De fiktiva deltagarna var identiska i alla avseenden utöver deras sexuella läggning, vilken signalerades i beskrivning av

⁴⁵ LO, ”Öppenhet i arbetslivet”, 2011 s.42-43

dennes familjesituation i det personliga brevet, samt en beskrivning av dennes engagemang i RFSL och Stockholm Pride.⁴⁶

Typ av undersökning: Attityder.

Undersökningen finner att såväl (fiktiva) homosexuella kvinnor som män diskrimineras då de söker efter lediga anställningar. Därtill pekar rapporten på tendenser att homosexuella män framförallt diskrimineras då de söker anställning i mansdominerande yrken, medan homosexuella kvinnor framförallt diskrimineras då de söker anställning i kvinnodominerade yrken.⁴⁷

Utbildning

Undersökningarna nedan fokuserar i synnerhet på fältet utbildning.

Studenters utsatthet och upplevelser av hatbrott (2016) – Andersson, M & Mellgren, C, Malmö Högskola

Syfte: Undersöka frekvens och konsekvens av utsatthet för hatbrott hos studenter.

Huvudsaklig tematik: Hatbrott, utbildning.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Utsatthet för brott (uppdelat på respektive motivgrund och typ av brott), upprepad utsatthet, konsekvenser av utsatthet.

Metod: Studien består av en kombinerad enkät- och intervjuundersökning. Enkäten delades ut i klassrum under eller i anslutning till studenternas undervisning. Det fanns även möjlighet att ta med sig enkäten hem och skicka in per post. Sammanlagt nåddes 4 649 studenter fördelade över 264 klasser och 2 853 svar kom in. I urvalet ingick de studenter som läste kurser som började vid terminsstart, omfattade minst 15 högskolepoäng på heltid och med undervisningen förlagd till Malmö högskolas lokaler. Enkäten utformades som en brottsofferundersökning med tillägsfrågor om personen som utsatts upplevt att incidenten var motiverad av en fientlighet mot den utsattas könsidentitet, könstillhörighet, religion, bakgrund/ursprung, funktionsnedsättning och sexuella läggning. Utöver enkäterna har 33 semistrukturerade intervjuer genomförts med syfte att få en fördjupad och nyanserad bild av konsekvenser och definitioner av hatbrott, hjälpsökande och överlappningar av motiv. Resultaten i denna rapport bygger endast på enkätundersökningen.

Typ av undersökning: Upplevelser.

⁴⁶ IFAU, "Diskriminering mot icke-heterosexuella i anställningssituationen" 2011 s.4, 5

⁴⁷ IFAU, "Diskriminering mot icke-heterosexuella i anställningssituationen" 2011 s.1

Sammanlagt har 82 studenter uppgett att de någon gång utsatts för hatbrott baserat på fördomar gentemot deras sexuella läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck. Av dessa har 50 personer utsatts med motivet sexuell läggning, 42 uppger att de utsatts på grund av sin könsöverskridande identitet eller uttryck och tio har erfarenhet av händelser med båda motivgrunderna. Studenter som tillhör sexuella minoriteter utsätts i väsentligt större utsträckning för hatbrott riktade mot deras sexuella läggning i jämförelse med heterosexuella studenter. Det finns vissa skillnader avseende brottstyp mellan de som utsatts med motivet sexuell läggning och könsöverskridande identitet eller uttryck. Bland de som utsatts med motivet sexuell läggning är hot, mobbning och trakasserier den vanligaste formen av utsatthet, följt av sexuellt ofredande. Bland de som utsatts med motivgrunden könsöverskridande identitet eller uttryck är sexuellt ofredande vanligast, följt av hot, mobbning och trakasserier. Utsatthet för våld förekommer men är ovanligt för båda grupper.

Avslöja heteronormen! (2015) – Sveriges förenade hbtq-studenter

Syfte: Att belysa hur hetero- och cisnormer påverkar utbildning, studie- och arbetsmiljö vid svenska högskolor och universitet.

Huvudsaklig tematik: Utbildning.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Innehåll i högskolors och universitets likabehandlingsplaner, samt upplevelser av hetero-, cis- och andra normativa bemötanden i studenters studiemiljö.

Metod: Den undersökning som genomförts utgår från olika typer av material. Det ena materialet består av några högskolors och universitets egna likabehandlingsplaner. Här har likabehandlingsplaner granskats från olika högskolor och universitet med syftet att få en bild av hur likabehandlings-/jämsällhetsråd och dylikt framhäver lärosätenas arbete mot diskriminering och trakasserier. Analyser av likabehandlingsplaner har skett i urval, anpassat till relevans i ämnet, samt utifrån 15 intersektionella perspektiv på diskrimineringsgrunderna. Intersektionell analysmetod är återkommande i rapporten. Det andra materialet är 33 berättelser från personer som studerar eller arbetar vid universitet och högskolor i Sverige. Berättelserna handlar om upplevelser av normer, så som hetero-, cis-, eller andra intersektionellt mötande normer som fungerar som diskrimineringsfaktorer. Berättelserna är fritt författade och handlar antingen om något kränkande eller diskriminerande en själv upplevt, eller något normativt som en reagerat på under sina studier. Berättelserna är antingen återgivna i sin helhet eller i nerkortad version.

Samtliga berättelser är behandlade med anonymitet, därför återges oftast enbart lärosätets namn och/eller utbildningsinriktning.

Typ av undersökning: Upplevelser.

Tid för tolerans (2014) – Forum för Levande Historia

Syfte: Att kartlägga och analysera unga personers attityder gentemot utsatta samhällsgrupper.

Huvudsaklig tematik: Tolerans, Unga.

Återkommande: Ja, Forum för levande historia genomförde 2003 – i samarbete med Brottsförebyggande rådet (Brå) – en rikstäckande undersökning bland elever i högstadiet (årskurserna 8–9) och på gymnasiet (årskurserna 1–3). Utifrån studien bedömdes 5 % av ungdomarna vara intoleranta. Det stora flertalet av skolungdomarna i Sverige uppskattades ha ett tolerant förhållningssätt till utsatta grupper och en mindre andel förhöll sig ambivalent. År 2009 lanserades en ny rikstäckande undersökning bland skolungdomar. Denna gång var det gymnasieungdomar i årskurs 1 och 3 på olika gymnasieprogram runt om i Sverige som besvarade frågeformuläret. Frågor om brottsligt beteende, enskildas utsatthet, kontakt med högerextrema grupperingar etcetera, ersattes med frågor om sociala aktiviteter och intressen. Undersökningen bestod dessutom av ett stort antal attitydrelaterade påståenden och frågor om muslimer, romer, flyktingar/invandrare, judar, personer med funktionsnedsättning och personer med homosexuell läggning. Dessa grupper valdes ut för att de både historiskt och i modern tid utsatts för intolerans i Sverige. Resultatet från den senaste undersökningen presenterades i rapporten *Den mångtydiga intoleransen* (2010). Detta visades bland annat genom att intoleransnivåerna varierade mellan de fem grupper eleverna fick ta ställning till. Tidigare undersökningar skiljer sig något i utformningen från den senast släppta. Exempelvis har attityder gentemot bisexuella och transpersoner nu inkluderats.

Vad mäts: Ungdomars attityder gentemot utsatta samhällsgrupper. Även frågor som berör upplevelser av diskriminering och trakasserier förekom. ”Hbt-personer” skrevs ut som en av de grupper som ungdomarna skulle förhålla sig till.

Metod: Ett frågeformulär med 54 frågor.

Typ av undersökning: Attityder, upplevelser.

Unga med attityd (2013) - MUCF

Syfte: Att mäta unga personers attityder till en rad olika livs- och samhällsfrågor.

Huvudsaklig tematik: Ungas attityder.

Återkommande: Denna rapport, Unga med attityd 2013, är den fjärde i ordningen, tidigare studier har gjorts 1997, 2002 och 2007.

Vad mäts: Uppfattningar om vad som är viktigt nu och i framtiden (bilda familj, arbete, fritid, vänner etc.), rangordning av samhällsfrågor, förhållande till samhället och politiska frågor etc.

Metod: Postenkät eller webbenkät.

Typ av undersökning: Attityder.

Specifikt gällande hbtq-gruppen och frågor som berör kön, sexualitet och normer ställs frågor om huruvida respondenten anser att homosexuella personer är lika bra föräldrar som heterosexuella par (resultat skiljer sig åt mellan kön, då tjejer uppvisar högre tolerans/positiv inställning i denna fråga) och huruvida det är viktigt att män och kvinnor uppfyller könsnormer.⁴⁸

Fritidsliv

Under rubriken fritidsliv samlas de undersökningar som berör fritidslivet, bland annat frågor gällande idrottande och upplevelser att delta i andra aktiviteter i civilsamhället.

Församling för alla? (2016) – EKHO Göteborg

Syfte: Syftet med projektet *Församling för alla?* är att skapa ett porträtt av kristna församlingars inställning till hbtq-frågor och av kristna hbtq-personers situation. Målet är att väcka samtal i församlingarna kring konkreta hbtq-frågor, både i själva besvarandet av enkäten och i mottagandet av rapporten.

Huvudsaklig tematik: Bemötande, församling.

Återkommande: Ja, en liknande enkätundersökning genomfördes 2002.

Vad mäts: Huruvida församlingar har beredskap att möta hbtq-personer på lika villkor, uppfattningar om huruvida det upplevs som möjligt att vara öppen hbtq-person i anknytning till kristna församlingar, hur många samkönade vigslar som förekom i respektive församling etc.

Metod: Enkätundersökning som skickades ut till ca 560 församlingar, varav 125 församlingar svarade. Enkäten följdes upp av kvalitativa intervjuer med kyrkoherdar, pastorer, arbetslag och förtroendevalda i sammanlagt fem olika församlingar som själva anmält sitt intresse för intervju. Ytterligare intervjuades fem hbtq-personer med erfarenheter av anknytning till kristen församling.

Typ av undersökning: Attityd, upplevelse.

⁴⁸ MUCF ”Unga med attityd”, 2013, s.78-84

Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten (2014) – Eva Linghede

Syfte: Syftet med studien är att få kunskap om hur personer som lever icke heterosexuellt erfar tävlingsidrott, framförallt elitidrott, samt om hur heteronormativitet inom tävlingsidrotten påverkar och utmanas av personer som avviker från heteronormen.

Huvudsaklig tematik: Idrott.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av att vara hbtq-person inom elitidrott utifrån följande frågor

- vilka uppfattningar kring sexuell orientering upplever elitidrottare som lever homo- eller bisexuellt att det finns inom tävlingsidrotten och hur uppmärksammas frågor om sexualitet i den vardagliga verksamheten?
- vilka normer kring kön och sexualitet iscensätts och utmanas i elitidrottarnas berättelser?

Metod: Kvalitativa intervjuer, 13 deltagare.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Berättelserna vittnar om att tävlingsidrotten präglas av heteronormativitet; en heteronormativitet som inte sällan tar sig uttryck i tystnad. Det handlar exempelvis om idrottare som lever dolt, eller som säger att de inte vill provocera genom att vara ”för mycket” gay. Det handlar om ledare som aldrig pratar om personer som lever homo- eller bisexuellt, som inte lyfter frågor om likabehandling och som inte reagerar när någon drar ett bögskämt. Det handlar om skämt och snack på träningar och i omklädningsrum, där utgångspunkten är att alla är heterosexuella. Andra uttryck för heteronormativitet som framträder i tävlingsidrottarnas berättelser är stereotypisering av personer som lever homo- eller bisexuellt samt krav på att man som idrottare ska uppträda tillräckligt kvinnligt respektive manligt.⁴⁹

Hbtq och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott (2013) – RFSL och RFSL Ungdom

Syfte: Att undersöka hbtq-ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott.

Huvudsaklig tematik: Idrott.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelser av hetero- och cis-normer, exempelvis upplevelser av möjligheten att vara öppen med sin sexualitet och/eller könsidentitet, upplevelser av bemötande.

⁴⁹ Linghede, Eva ”Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten”, 2014 s.33

Metod: Undersökningen är av kvalitativ karaktär och bygger på intervjuer med 25 hbtq-ungdomar och 15 berättelser från hbtq-ungdomar som själva skrivit om sina erfarenheter av idrottande.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Det empiriska materialet som studien baseras på visar att normer kring maskulinitet, femininitet och heterosexualitet skapar förutsättningar och begränsningar. Flera av de homosexuella killarna berättar hur machoideal har gjort att det känts omöjligt att vara böj och idrottare. Flera av de homo- och bisexuella tjejerna berättar hur de påverkas av femininitetsideal, hur tjejer som inte pratar om killar och utseende misstänkliggörs. Könsuppdelade omklädningsrum är ett annat exempel på en begränsning som påverkar ungdomarna. Vissa homo- och bisexuella informanter vittnar om obehag och utsatthet i omklädningsrummet. De flesta av informanterna är inte öppna inom sin idrott. Att ständigt dölja vem man är och leva med en rädsla för omgivningens reaktioner är nedbrytande och har lett till att flera slutat idrotta. Flera informanter upplever att hbtq-personer är osynliggjorda inom idrotten och att hbtq bara kommer på tal i homofob och transfob jargong. En del har blivit trakasserade och stödet från tränarna är ofta frånvarande. Informanterna anpassar sig till idrottens normer genom att reglera sitt beteende på förhand. Det som händer inom idrotten hänger nära samman med informanternas situation i skolan, på bostadsorten eller i hemmet. Detta får inverkan på till exempel informanternas möjligheter att delta i idrott.⁵⁰

Om unga hbtq-personer, fritid (2012) – MUCF

Syfte: Syftet med rapporten är att skapa en tydligare bild av unga hbtq-personers fritid, deras behov av aktiviteter och mötesplatser samt synliggöra vilket bemötande de får.

Huvudsaklig tematik: Ungdomar, Fritid.

Återkommande: Nej.

Vad mäts: Upplevelse av psykisk och fysisk hälsa, upplevelser av bemötande och hbtq-kompetens i möte med fritidsaktiviteter, upplevd självkänsla och möjligheter till att vara öppen med sin sexualitet och/eller könsidentitet. Vad som även mäts är fritidsverksamhetens organisation och finansiering, samt anställdas uppfattning om verksamheternas behov och hbtq-kompetens.

⁵⁰ RFSL & RFSL Ungdom ”HBTQ och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott”, 2013 s.7,8

Metod: Rapporten innehåller resultat från två studier. Den ena, *Hbtq-ungdomar om sin fritid*, har RFSL skrivit på uppdrag av Ungdomsstyrelsen (nuvarande MUCF). I den kommer unga hbtq-personer i åldern 15–20 år själva till tals. Studien vill i synnerhet uppmärksamma unga transpersoner, utifrån kunskap om att denna grupps hälsa är särskilt utsatt. Den andra studien, *Mötesplatser för unga hbtq-personer*, är genomförd av Ungdomsstyrelsen. En enkät skickades till ett antal verksamheter som riktar sig specifikt till unga hbtq-personer. Enkäten innehöll dels frågor om verksamheternas organisation och finansiering, dels om vilka metoder som används i arbetet och vilka behov av mötesplatser och bemötande som ledarna upplever att de som deltar i deras verksamheter har.⁵¹ 22 personer deltog i studien som både bestod av intervjuer och insamlande av egna skriftliga berättelser.

Typ av undersökning: Upplevelse.

Flera informanter uttrycker att de under perioder känt sig passiva och inte orkat ta initiativ till meningsfulla aktiviteter. Av de 22 ungdomarna berättar 19 att bristen på välmående aktivt påverkat deras fritidsliv. En majoritet delger också att de har upplevt värden som bristfällig i sin hbtq-kompetens.

Internationell utblick – förekomst av nationella mål och uppföljningssystem

Denna del av uppdraget har bestått av att kartlägga om det finns länder, med liknande eller högre ställda ambitioner på området, som har nationella mål för hbtq-personers rättigheter samt hur sådana mål i så fall ser ut. I uppdraget har vidare ingått att också undersöka om det i något land, som har liknande eller högre ställda ambitioner på området, finns utvecklat ett nationellt uppföljningssystem eller likvärdigt för homofobi, bifobi och transfobi. Ett nationellt mål kan definieras som en väl definierad målsättning av övergripande eller mer begränsat slag som är möjligt att följa upp. Ett nationellt uppföljningssystem kan definieras som en uppsättning indikatorer som belyser villkor inom ett specifikt område (i detta fall villkoren i samhället för hbtq-personer) och hur dessa förändras över tid och som kan kompletteras med återkommande tematiska analyser/undersökningar för att uppnå en fördjupad bild av villkoren inom området. Att återkommande mäta attityden i samhället till hbtq-personer skulle exempelvis kunna vara en av många fastställda indikatorer i ett nationellt uppföljningssystem för homofobi, bifobi och transfobi, medan en bredare upplagd undersökning, som utförs återkommande, för att få en bild av hbtq-personers folkhälsa skulle kunna vara en tematisk analys/undersökning som skulle kunna ingå i ett uppföljningssystem.

Förekomst av nationella mål - urval

För att ta reda på om det finns länder, och i så fall vilka, som har nationella mål för hbtq-personers rättigheter har vi huvudsakligen förlitat oss på uppgifter som finns samlade av ILGA Europa (ILGA = International, Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association) i den årliga Rainbow Europe Map⁵², som är en kartläggning av situationen gällande mänskliga rättigheter för hbtq-personer i Europas samtliga länder utifrån en lång rad kriterier samlade inom sex områden (jämlighet och icke-diskriminering, familj, hatbrott och hets, juridiskt erkännande av kön i överensstämmelse med könsidentitet och kroppslig integritet, utrymme i det civila samhället och asylrätt). Bland de många kriterierna, som sammanlagt skapar ett index i vilket Europas länder rankas utifrån procentuell uppfyllelse av kriterierna, återfinns ett som gäller om ett land har en ”equality action plan” (handlingsplan) som dels inbegriper sexuell läggning och dels inbegriper

⁵² <https://rainbow-europe.org>

könsidentitet. För att ett land ska definieras ha en godkänd handlingsplan ska den innehålla eller följas upp av:

- detaljerade projekt eller initiativ inom en angiven tidsperiod,
- att resurser avsatts (ekonomiska eller personella),
- att tydligt ansvar fastlagts för implementering, och
- att ett övervakningsförfarande finns på plats.

Enligt ILGA Europas Rainbow Europe Map 2017 så lever 15 länder i Europa upp till att, utifrån ILGA Europas definition, ha en handlingsplan som inbegriper sexuell läggning och 14 länder till att ha en handlingsplan som inbegriper könsidentitet. Med bortfall av ett land gällande könsidentitet så är det samma länder som inbegriper sexuell läggning och könsidentitet i sina handlingsplaner. ILGA Europa förlitar sig i detta fall på inrapportering av uppgifter från sina medlemsorganisationer i olika länder och den bedömning dessa gjort av aktuell handlingsplan om den lever upp till ILGA Europas definition av en handlingsplan. Detta medför att en likvärdig bedömning av handlingsplanerna inte fullt ut kan säkerställas. ILGA Europa har även godkänt om det i ett land finns en handlingsplan på regional/delstatsnivå men saknas en på nationell/federal nivå (så är exempelvis fallet i Spanien där en handlingsplan konstateras finnas i Katalonien, men inte på nationell nivå). När det gäller Sveriges hbt-strategi, *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*⁵³, från 2013, så anses den inte leva upp till ILGA Europas kriterier, utifrån att strategin inte är tidsbestämd, det inte finns ett tillräckligt tydligt ansvar fastlagt för implementering och att den inte innehåller något system för uppföljning och övervakning. Även att den svenska strategin innehåller få nya åtgärder har vid en bedömning talat till dess nackdel. Se nedan, i ett eget avsnitt, mer om den svenska hbt-strategin.

RFSL:s uppdrag har varit att ta reda på förekomst av mål för hbtq-personers rättigheter som gäller i hela landet i fråga. Utifrån den information som funnits att tillgå från ILGA Europas Rainbow Europe Map 2017, och information som även insamlats på annat sätt, går det att konstatera att nedanstående 14 länder i Europa i närtid har fastlagt nationella mål för hbtq-personers rättigheter (i dokument som oftast kallas för en nationell plan, en nationell strategi eller en nationell policy) som gäller både avseende sexuell läggning och könsidentitet. I nedanstående

⁵³ <http://www.regeringen.se/49baf9/contentassets/6aa547fb55c74d1d9f49121119792da9/en-strategi-for-lika-rattigheter-och-mojligheter-oavsett-sexuell-laggning-konsidentitet-eller-konsuttryck>

uppräknade är länder medtagna som har nationella mål även om inte dokumentet där de återfinns lever upp till ILGA Europas kriterier för en godkänd handlingsplan.

Länder med nationella mål för hbtq-personers rättigheter:

Albanien - *National plan of action for LGBTI persons in Albania (2016-2020)*

Frankrike - *Mission interministérielle contre les discriminations et les violences homophobes, lesbophobes et transphobes (2012)*

Italien - *National strategy to prevent and contrast discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity 2013-2015*

Kroatien - *National policy for sex equality 2016-2020*

Malta - *LGBTIQ Action Plan 2015-2017*

Montenegro - *Strategy for improvement of the quality of lives of LGBT people 2013-2018*

Nederländerna - *Dutch gender and LGBT-equality policy 2013-2016*

Norge - *Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020*

Portugal - *National plan for gender equality, citizenship and non-discrimination 2014-2017*

Serbien - *Action plan for the implementation of the strategy for prevention and protection against discrimination for the period 2014–2018*

Storbritannien - *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward och Advancing transgender equality: a plan for action (båda 2011)*

Sverige - *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2013)*

Tyskland - *Nationaler Aktionsplan gegen Rassismus Positionen und Maßnahmen zum Umgang mit Ideologien der Ungleichwertigkeit und den darauf bezogenen Diskriminierungen (2017)*

Ukraina - *Action plan to implement the National strategy on human rights for the period until 2020*

Det kan nämnas att Europarådets rekommendation om åtgärder för att motverka diskriminering som har samband med sexuell läggning eller könsidentitet (antagen av ministerkommittén den 31 mars 2010) förmodligen har spelat en avgörande roll för att handlingsplaner, eller motsvarande, med nationella mål har tagits fram i Albanien, Italien, Montenegro och Serbien, då dessa länder alla har deltagit i ett treårigt Europarådsprojekt med syfte att stödja genomförande av Europarådets rekommendation.

Vad gäller om nationella mål för hbtq-personers rättigheter finns fastlagda i något icke-europeiskt land har dels en generell fråga om detta ställts till ILGA och dels en fråga om detta specifikt gällande Kanada ställts till den kanadensiska hbtq-organisationen Egale Canada. ILGA har inte kunnat ge något svar på frågan som identifierar om nationella mål för hbtq-personers rättigheter finns fastlagda i något icke-europeiskt land, vilket inte utesluter att det finns icke-europeiska länder med sådana mål fastlagda. Egale Canada har svarat ett det inte föreligger några fastlagda nationella mål för hbtq-personers rättigheter i Kanada och ej heller finns det något nationellt uppföljningssystem på plats.

Då RFSL:s uppdrag varit att fokusera på förekomst av nationella mål för hbtq-personers rättigheter i länder med liknande eller högre ställda ambitioner på området kommer vi i det följande att närmare beskriva de nationella mål som lagts fast i tre länder: Malta, Norge och Storbritannien. Anledningen till avgränsningen till dessa tre länder är att de nationella handlingsplaner som där tagits fram för hbtq-rättigheter bedöms vara de mest ambitiösa och konkreta av de nationella handlingsplaner som kunnat konstateras finns. Dessa tre handlingsplaner innehåller alla en lång rad detaljerade initiativ eller åtgärder inom olika politikområden och det fastslås vem som är ansvarig för genomförande av vart och ett av initiativen eller åtgärderna. I skriften *National action plans as effective tools to promote and protect the human rights of lgbt people*⁵⁴ (2016) från Europarådet återfinns en rekommendation kring hur en nationell handlingsplan för hbtq-personers rättigheter bör vara utformad. Europarådet rekommenderar att en nationell handlingsplan bör:

- vara genomförbar
- ha lämpliga resurser knutna till sig,
- vara utformad i samverkan med hbtq-organisationer,
- vara uttömmande,
- vara djärv i ambitionen,
- kunna integreras på alla nivåer och områden en regering har ansvar för,
- innehålla övervakning av området och inslag av utvärdering, och
- kommuniceras utåt.

De nationella handlingsplaner för hbtq-rättigheter som tagits fram i Malta, Norge och Storbritannien, och som beskrivs utförligare nedan, kan alla i stort sett bedömas leva upp till Europarådets rekommendation kring hur en nationell handlingsplan bör utformas.

⁵⁴ <https://rm.coe.int/168066d620>

Om den svenska hbt-strategin

Den svenska regeringen fastställde i december 2013 *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck*. Strategin är indelad i sex områden: våld, diskriminering och andra kränkningar, unga hbt-personer, hälsa, vård och sociala tjänster, privat- och familjeliv, kulturområdet och civila samhället. Fem strategiska myndigheter, som uppdras samverka med varandra, utses i strategin: Diskrimineringsombudsmannen, Ungdomsstyrelsen (nuvarande MUCF), Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen och Statens kulturråd.

Diskrimineringsombudsmannen utses till strategisk myndighet för området våld, diskriminering och andra kränkningar, Ungdomsstyrelsen till strategisk myndighet för området unga hbt-personer, Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen båda till strategisk myndighet för området hälsa, vård och sociala tjänster och Statens kulturråd till strategisk myndighet för kulturområdet. För områdena privat- och familjeliv och civila samhället utses ingen strategisk myndighet, utan ansvar för områdena läggs på Regeringskansliet. De strategiska myndigheternas uppgift definieras till att ”verka för regeringens ambition inom respektive fokusområde”⁵⁵. Avsnittet om varje område inleds med regeringens ambition på området. Ambitionerna är visionärt formulerade och är därför svåra att, annat än i ett mycket långt tidsperspektiv, följa upp i vilken utsträckning de uppfylls. Beskrivningen inom varje område består till största delen av uppräknningar av insatser som redan har utförts och av framtagna fakta kring villkor för hbtq-personer i Sverige. I strategin ingår ett fåtal nya åtgärder.

En slutsats kring strategins syfte är att dess övergripande syfte främst kan bedömas ha varit att i allmänhet ge arbetet med hbtq-frågor ökad prioritet och inte att definiera åtgärder för att kunna uppfylla de fastlagda ambitionerna. Konstruktionen med strategiska myndigheter överlåter till dessa myndigheter att förhållandevis fritt tolka sitt uppdrag, utan att, med en del undantag, vara bundna av att uppfylla olika konkreta uppdrag. En anledning till denna konstruktion av strategin kan vara att svenska myndigheters fristående ställning gör att den svenska regeringen i allmänhet i mindre utsträckning än de flesta andra länders regeringar styr annat än övergripande, genom lagstiftning och årliga regleringsbrev, över myndigheters verksamhet. Statskontoret utvärderade 2016 strategin i *Utvärdering av strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2016:31)*⁵⁶ och konstaterade att ”det finns potential att förtydliga och

⁵⁵ *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck* sid 21

⁵⁶ <http://www.statskontoret.se/publicerat/publikationer/2016/utvardering-av-strategin-for-lika-rattigheter-och-mojligheter-oavsett-sexuell-laggning-konsidentitet-eller-konsuttryck>

förbättra roll- och ansvarsfördelning, styrning och samordning, uppföljning samt prioritering av insatser⁵⁷. Även syftet och ambitionen med strategin ansåg Statskontoret bör förtydligas. I sina rekommendationer för att främja ett ändamålsenligt och långsiktigt arbete för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck föreslår Statskontoret även⁵⁸:

- att regeringen bör överväga att utse Migrationsverket och Skolverket till nya strategiska myndigheter, varav Migrationsverket till strategisk myndighet för ett nytt fokusområde kring asylsökande hbtq-personer och Skolverket till att, tillsammans med MUCF, vara strategisk myndighet för fokusområdet unga hbtq-personer.
- att en myndighet utses med ett särskilt samordnande ansvar på hbtq-området, med uppdrag att ”i samverkan med relevanta aktörer utveckla uppföljningen av hbtq-arbetet samt sammanställa och presentera information på området”.
- att alla strategiska myndigheter ges i uppdrag att integrera ett hbtq-perspektiv i den ordinarie verksamheten.
- att regeringen förtydligar vilka resultat och effekter som uppföljning av arbetet ska fokusera på.
- att regeringen bör överväga att komplettera de övergripande målen (ambitionerna) med ett begränsat antal mätbara mål, som är tidsbegränsade, och som kan användas i resultatstyrningen.
- att det, utifrån en reviderad problemanalys och en analys av vilka insatser som är mest effektiva för att nå målen, utvecklas en strategisk inriktning för strategins insatser, där regeringen ”tillsammans med strategiska myndigheter och intresseorganisationer gemensamt analyserar och beslutar vilka problemområden och insatser som bör prioriteras”.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den svenska hbt-strategins mål är mycket allmänt hållna och ej tidsbundna, varför de inte är mätbara, att strategin saknar instrument för uppföljning och utvärdering och att strategin uppvisar ett svagt samband mellan mål och åtgärder.

⁵⁷ *Utvärdering av strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2016:31) sid 7*

⁵⁸ *Utvärdering av strategin för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2016:31) sid 74 och framåt*

Närmare beskrivning av nationella mål i Malta, Norge och Storbritannien

Nedan beskrivs nationella handlingsplaner för hbtq-personers rättigheter som bedömts vara av särskilt intresse att redovisa då det är handlingsplaner som kan sägas uppvisa hög kvalitet i form av att de bl.a. uppvisar höga ambitioner och kan sägas vara uttömmande. Det talar till dessa handlingsplaners fördel att de alla innehåller ett betydande antal konkreta åtgärder och att det tydligt anges gällande varje åtgärd vem som har ansvar för dess genomförande.

Malta: *LGBTIQ Action Plan 2015-2017*⁵⁹

Den maltesiska handlingsplanen omfattar 20 sidor och har det maltesiska Ministry for Social Dialogue, Consumer Affairs and Civil Liberties som avsändare, som i samarbete med the LGBTIQ Consultative Council (ett råd i hbtq-frågor sammansatt av representanter från hbtq-rörelsen som utsetts av den maltesiska regeringen) har utarbetat handlingsplanen. Den inleds med att räkna upp utveckling på hbtq-området i Malta mellan åren 2013-2015, dvs. från det år den nuvarande regeringen (under ledning av Malta Labour Party) tillträdde. Den positiva utveckling som skett under den nuvarande regeringen i Malta är anmärkningsvärd på så sätt att från 2013 har landet gått från att uppfylla 35% av kriterierna som ingår i ILGA Europas Rainbow Europe Map till att 2017 utmärka sig som det land som uppfyller flest kriterier, 91%. Bland de förändringar som räknas upp vilka skedde mellan 2013-2015 märks införande av partnerskap (civil unions) för samkönade par (2017 skedde senare utvidgande av äktenskapet till att också omfatta samkönade par) och att landets författning försetts med skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning och könsidentitet. Handlingsplanen är indelad i tio olika huvudmål. Under varje huvudmål listas ett antal åtgärder för att uppnå målet. Sammanlagt innehåller planen 38 olika åtgärder. Vid varje åtgärd anges vilket departement som är ansvarigt för dess genomförande. Det första huvudmålet i planen handlar om vilka ytterligare lagändringar som krävs för att effektivt motverka diskriminering på grund av sexuell läggning, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristiska (varav det sista begreppet refererar till intersexpersoner).

De övriga huvudmålen handlar om motverkande av hatbrott, utbildning, familjeliv, erkännande av könsidentitet, internationella initiativ, internationellt och EU-samarbete, åtgärder för jämlikhet för hbtq-personer på nationell och EU-nivå, integration av främjandet av hbtq-frågor inom hela regeringens arbete och samarbete med hbtq-organisationer. Handlingsplanen avslutas med en

⁵⁹<http://meae.gov.mt/en/documents/lgbtiq%20action%20plan/lgbti%20action%20plan%20lo%20res.pdf>

”declaration of intent” som den maltesiska regeringen utfärdade i maj 2014 i samband med det årets International Day Against Homophobia and Transphobia (vilken infaller den 17 maj). Det hänvisas i början av handlingsplanen till att den baseras på vad den maltesiska regeringen förbundit sig till i denna ”declaration of intent”. På vilket sätt det ska följas upp att åtgärderna i handlingsplanen genomförs står det inget om i planen. Vi bedömer att handlingsplanen lever upp till den av Europarådet utarbetade rekommendationen kring hur en nationell handlingsplan på området bör utformas, förutom att det inte finns fastställt något uttryckligt inslag av utvärdering.

Norge: Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020⁶⁰

Den norska handlingsplanen omfattar 70 sidor och har det norska Barne- og likestillingsdepartementet som avsändare. Handlingsplanen är indelad i sex olika åtgärdsområden: ”Kunskap og forskning”, ”Samarbeid med organisasjonene”, ”Trygge nærmiljø og offentlige rom”, ”Likeverdige offentlige tjenester”, ”Usynlig eller mellom alle stoler” och ”Internasjonal innsats”. Sammanlagt innehåller handlingsplanen 81 olika åtgärder, av större eller mindre omfattning, som ska genomföras fram till 2020. Flest åtgärder, 27 st, återfinns under området ”Trygge nærmiljø og offentlige rom”. Åtgärderna som listas är genomgående av konkret och avgränsat slag och handlar inte sällan om kompetenshöjande insatser och att ta fram mer kunskap inom avgränsade områden, som exempelvis kring hur många hbtq-personer som brukar tjänster inom familjeomsorgen eller är fosterföräldrar, eller kring situationen för intersexpersoner. I ett fall är den listade åtgärden ett lagförslag som är utskickat på remiss gällande skärpta regler mot mobbning, våld, trakasserier och andra kränkningar, bl.a. sådana som har sin grund i kön eller sexuell läggning, inom skolan. Vid varje åtgärd anges vilket departement som är ansvarigt för dess genomförande.

Handlingsplanen har tagits fram av en interdepartemental grupp, under ledning av Barne- og likestillingsdepartementet, med sammanlagt nio departement representerade. Den interdepartementala gruppen har till uppgift att arbeta vidare med den överordnade koordineringen och genomförandet av planen. De konkreta åtgärderna i planen åvilar varje departement, och dess underliggande direktorat (motsvarande svenska myndigheter), att genomföra. På direktoratsnivå har en samarbetsgrupp, under ledning av Barne-, ungdoms og familjedirektoratet, upprättats för att garantera en samordnad uppföljning. Departement och

⁶⁰https://www.regjeringen.no/contentassets/6e1a2af163274201978270d48bf4dfbe/lhbti_handlingsplan_web.pdf

direktorat ges också uttryckligt ansvar för att involvera relevanta organisationer inom det civila samhället i genomförandet av planen. Det fastslås vidare att handlingsplanen ska vara föremål för halvtids- och slututvärdering och att varje ansvarigt departement, med underliggande direktorat, ska inkomma med årliga statusrapporter som samlas in och sammanställs av Barne-, ungdoms og familiedirektoratet. Vi bedömer att handlingsplanen lever upp till den av Europarådet utarbetade rekommendationen kring hur en nationell handlingsplan på området bör utformas.

Storbritannien: *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward*⁶¹ (mars 2011) och ***Advancing transgender equality: a plan for action***⁶² (december 2011)

Dessa två brittiska handlingsplanerna omfattar vardera 18 sidor och har den dåvarande brittiska regeringens inrikesminister (Home Secretary) och minister för jämlikhet (Minister for Equality) som avsändare. Planerna är en utveckling, för närmare implementering, av det interdepartementala dokumentet *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality* från 2010. Handlingsplanerna är indelade i fyra olika åtgärdsområden: ”Early years, education and social mobility”, ”A fair and flexible labour market”, ”Opening up public services and empowering individuals and communities” och ”Changing culture and attitudes”. Sammanlagt innehåller den förstnämnda handlingsplanen 63 olika åtgärder av större eller mindre omfattning, varav två lagstiftningsinitiativ (äktenskap för samkönade par och lag om möjlighet till borttagande av uppgifter ur brottsregister om fällande domar, i enlighet med tidigare kriminaliserande lagstiftning, för sex mellan samtyckande vuxna män) och i två fall framtagande av mer forskningsbaserad kunskap (gällande förhållanden på arbetsmarknaden och utsatthet för hatbrott). Gällande varje åtgärd anges en tidpunkt för igångsättande och för många åtgärder anges även en tidpunkt för avslutande, med den senaste tidpunkten för en åtgärds avslutande satt till december 2013. För en del åtgärder anges att de är pågående, utan tidpunkt för avslutande. Vid varje åtgärd anges vilket departement som är ansvarigt för dess genomförande. Den särskilda handlingsplanen för transpersoners rättigheter, *Advancing transgender equality: a plan for action*, består av 41 olika åtgärder. Av de åtgärder som det i denna plan anges tidpunkt för avslutande är den senaste tidpunkten för en åtgärds avslutande satt till oktober 2015.

⁶¹ <https://www.gov.uk/government/publications/working-for-lesbian-gay-bisexual-and-transgender-equality-moving-forward--2>

⁶² <https://www.gov.uk/government/publications/transgender-action-plan>

Sedan dessa två handlingsplaners publicering har det i Storbritannien bl.a. tagits fram mer specifika handlingsplaner för att förbättra bemötandet av hbtq-personer inom sjukvården i England (2015 från NHS England) och för att förbättra hälsosituationen bland homo- och bisexuella män och andra män som har sex med män (2015 från Public Health England) och en nationell handlingsplan för att motverka hatbrott (2012 från inrikesdepartementet). Någon ny uppföljande sektorsövergripande handlingsplan som fastställer nationella mål för hbtq-personers rättigheter har däremot inte utarbetats.

En uppföljning till viss del av genomförandet av den politik som beskrivs i de båda handlingsplanerna återfinns i *Policy paper: 2010 to 2015 government policy: equality*, som är en genomgång av den politik som bedrivits inom området jämlikhet under mandatperioden för den brittiska regering som styrde mellan 2010-2015. I Storbritannien finns även en tradition av utvärdering genom så kallad ”call for evidence”, genom vilket allmänheten inbjuds till att komma med synpunkter och vittnesmål kring hur exempelvis en plan för ett särskilt politikområde har genomförts. Både *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality* och *Advancing transgender equality: a plan for action* har varit föremål för sådan utvärdering genom ”call for evidence”. Vi bedömer att handlingsplanerna lever upp till de av Europarådet utarbetade rekommendationerna kring hur en nationell handlingsplan på området bör utformas, förutom att det inte finns någon information om att planerna har utformats i samverkan med hbtq-organisationer.

Förekomst av nationellt uppföljningssystem

När det gäller förekomst av ett nationellt uppföljningssystem eller likvärdigt för homofobi, bifobi och transfobi har det under arbetet med kartläggningen inte kunnat inhämtas någon information som tyder på att ett samlat nationellt uppföljningssystem, med fastlagda mätbara indikatorer som går att följa tidsmässigt, finns utarbetat i något land. Dock har det i olika länder, precis som i Sverige, tagits fram undersökningar, inte sällan på statligt initiativ, som, med forskningsbaserade metoder, undersökt livsvillkor för hbtq-personer inom begränsade områden eller den generella hälsosituationen i landet för hela eller delar av gruppen hbtq-personer. Den mest omfattande undersökningen av detta slag i Europa (med 93 000 respondenter) är den som EU:s byrå för grundläggande rättigheter (FRA) presenterade 2013 (*EU LGBT Survey*) om hbtq-personers erfarenheter av diskriminering och hatbrott i EU:s medlemsstater. Nationell hatbrottsstatistik, i den mån tillförlitlig sådan finns uppdelad på hatbrott riktade mot personer på grund av deras sexuella läggning eller könsidentitet, är vidare statistik som finns tillgänglig i många länder att kunna använda som en indikator gällande utsatthet för homofobi, bifobi och transfobi. På

europesk nivå kan ILGA Europas Rainbow Europe Map, med dess index som uppdateras varje år, i sig sägas utgöra ett uppföljningssystem genom vilket det går att konstatera framsteg som gjorts från ett år till ett annat, och över längre tid, gällande hbtq-rättigheter i europeiska länder samt även om en negativ utveckling förekommit i länder med inskränkning av rättigheter. Av särskilt intresse i ett framtida arbete med att se över nationella mål och strategier för hbtq-inkludering är det arbete som sedan 2015 har bedrivits av United Nations Development Program (UNDP) med att ta fram ett index för hbtq-inkludering, LGBTI Inclusion Index. Arbetet med detta index har innefattat att definiera och conceptualisera mätning av hbtq-inkludering i synergi med Agenda 2030 och hållbarhetsmålen. Arbetet med att fastställa indikatorer pågår inom fem tematiska områden: hälsa, utbildning, politiskt deltagande, ekonomiskt välbefinnande, personlig säkerhet och våld.

Det närmaste ett uppföljningssystem i något land som ändå gått att hitta är tre målsättningar under kapitlet ”Kunnskap og forskning” i den norska nationella handlingsplanen *Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020*:

- ”a. Fullføre arbeidet med indikatorer på feltet”
- ”b. Tillrettelegge for analyseprosjekter basert på holdnings- og levekårsdataene om ssk-teamaer som er innsamlet av Uni Research Helse Bergen.”
- ”e. Prinsippet om at seksuell orientering og kjønnsidentitet normalt skal inkluderes i nye undersøkelser, vil vurderes innarbeidet i BLDs forsknings- og utviklingsstrategi, ved neste revisjon.”⁶³

I planen konstateras⁶⁴ att en strävan är att sörja för att det finns ett tillräckligt gott forskningsunderlag för en kunskapsbaserad politik på vad man i Norge kallar ”lhbtq-feltet”, att det är viktigt att kunna notera utveckling över tid vad gäller levnadsförhållanden och livssituation mot bakgrund av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck och att därför sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck ska läggas in som bakgrundsvariabel i nationella undersökningar. Sedan 2011 finns också i Norge, som en enhet inom Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, LHBT-senteret, med fyra anställda, som fungerar som ett nationellt kunskapscenter kring sexuell läggning och könsidentitet. LHBT-senteret har, med huvudmål att öka livskvaliteten bland hbtq-personer, bl.a. till uppgift att ge vägledning, råd och kunskap till förvaltningar, organisationer och

⁶³ *Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020* s. 25

⁶⁴ *Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020* s. 24

verksamheter som tillhandahåller tjänster till befolkningen. Själva existensen av denna särskilda enhet bör leda till att framtagen kunskap kring hbtq-personers livsvillkor i viss mån systematiseras. Samordningen i Norge av kunskapsläget och förmågan att bedöma kunskapsbehov från regeringens sida kan också ha stärkts med ett sådant center på plats.

Sammanfattande diskussion och rekommendationer

Kartläggning av undersökningar gällande hbtq-fobi

Det kan konstateras att ett inte obetydligt antal undersökningar med fokus på hbtq-personers livsvillkor har tagits fram av olika intressenter under den period, främst de senaste fem åren, som kartlagts. Totalt har 44 undersökningar av olika slag tagits med i denna kartläggning. I en övervägande majoritet av dessa (31) befinner sig hbtq-personers egna upplevelser av att leva i ett samhälle präglad av att utgöra en ofta utsatt minoritet i fokus. Undersökningarna är alltså upplevelseinriktade. Ett färre antal (5) mäter attityder inom befolkningen till gruppen hbtq-personer och några utgör kartläggningar (7) av ett område av betydelse för hbtq-personers livsvillkor. Kartläggningarna mäter inte specifikt människors individuella upplevelser eller attityder av hbtq-fobi, utan handlar exempelvis om kartläggningar/inventeringar av handlingsplaner eller andra typer av dokument. Vissa undersökningar går under flera tematiska fält och berör många olika frågor, exempelvis undersökningar som diskuterar hälsa där bl.a. frågor som handlar om bemötande, hot och våld ingår.

En stor majoritet av de undersökningar som kartlagts är framtagna av en myndighet eller av RFSL eller annan hbtq-organisation. Detta förhållande leder till konstaterande av att särskilt RFSL, som ledande intresseorganisation för hbtq-personers rättigheter i Sverige, är en intressent som själva, med relativt begränsade resurser, tar ansvar för att producera ny kunskap på området. Ett mindre antal (6) av de undersökningar som kartlagts är framtagna vid ett universitet och utgör renodlad forskning. 12 av undersökningarna berör området hälsa. 15 av undersökningarna berör området diskriminering och bemötande. Tre av undersökningar har specifikt fokus på hatbrott, hedersproblematik och våld. Sex av undersökningarna berör arbetslivet. Fyra av undersökningarna berör området utbildning. Fyra av undersökningarna berör området fritidsliv.

Gällande att fungera som indikatorer på området hbtq-personers livsvillkor så varierar undersökningarna i sin användbarhet för detta. Indikatorer på området bör vara tydliga i sin utformning och återkommande mätbara över tid. De bör kunna ge vägledning för beslutsfattare och andra kring vad det sker för utveckling inom området hbtq-personers livsvillkor och ha förutsättning att ge tydliga indikationer på vilka förändringar som sker. Vissa av undersökningarna är mer deskriptiva och explorativa i sin karaktär och ställer exempelvis relativt öppna frågor till sina respondenter, medan andra (i hög grad de som utförts av myndigheter) är utformade på sätt där de definierade indikatorerna gör det lättare att mäta resultat över tid.

Ett stort antal av de kartlagda undersökningarna berör de mer övergripande områdena hälsa eller diskriminering och bemötande, medan ett mindre antal berör de mer avgränsade områdena arbetsliv, utbildning och fritidsliv. Det är av stor vikt att övergripande belysa hälsosituationen, bemötandesituationen och utsattheten för diskriminering gällande hbtq-personer, men för att kunna dra mer specifika slutsatser om insatser är det minst lika viktigt att utföra fler mer avgränsade undersökningar som belyser situationen för hbtq-personer på de arenor där de dagligen befinner sig: på arbetsplatser, på skolor och i fritidssysselsättningar. Inom särskilt området arbetslivet råder det brist på undersökningar. Det finns enbart en sådan som i närtid utförts av någon myndighet.

Rekommendationer inom varje område

Hälsområdet: Det har under de senaste åren, av myndigheter, gjorts ett antal undersökningar med ambitionen att beskriva hälsosituationen för hbtq-personer. Dessa, med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen som utförare, har fördjupat kunskaperna om hälsosituationen och utgör viktiga underlag för att identifiera lämpliga insatser för att förbättra hälsosituationen. Varje år görs undersökningen *Hälsa på lika villkor* utifrån ett slumpmässigt urval av den svenska befolkningen. I denna ställs frågan om sexuell läggning, vilket gör att visst underlag finns kring homo- och bisexuellas hälsa i Sverige. Det vore önskvärt om denna undersökning sammanfattas exempelvis vart tredje år för att få ett tillräckligt stort urval att basera en rapport på. Ur en sådan kan data om specifikt homo- och bisexuellas upplevelser av diskriminering, våld i nära relationer, utsatthet för hatbrott etc. hämtas och användas som indikatorer för homo- och bisexuellas hälsa. När det gäller transpersoners hälsa och levnadsvillkor finns ingen liknande kontinuerligt återkommande undersökning i nuläget. Det saknas alltså tillräcklig kontinuitet gällande att mäta hälsosituationen för särskilt transpersoner. Det finns även ett behov av utveckling av den befintliga suicidstatistiken, där det behöver inbegripas frågeställning om personers sexuella läggning, könsidentitet, könsuttryck eller könskaraktäristiska varit en faktor vid självmord. Vi rekommenderar att Folkhälsomyndigheten ges i uppdrag att utarbeta mått som mäter hälsosituationen för personer med normbrytande sexualitet, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristika, dvs. hbtq-personer och intersexpersoner.

Diskriminering och bemötande: Alla svenska undersökningar utom en (*Delar av mönster från DO*) som kartlagts inom området är framtagna av RFSL eller RFSL Ungdom, eller vid något universitet. DO:s rapport *Delar av mönster* inriktar sig inte specifikt på sexuell läggning och könsidentitet, utan är en analys av alla anmälningar som inkom till DO under första halvåret 2012. Det finns inom området ett behov av att dels veta mer om hur olika tillhandahållare av vård, omsorg och samhällsskydd, som sjukvården, äldreomsorgen och polisen, inbegriper ett hbtq-perspektiv, och dels ett behov av att ta fram en undersökning som kontinuerligt mäter attityden inom befolkningen till personer med olika sexuella läggningar och könsidentiteter. Vi rekommenderar att regeringen ger i uppdrag till lämplig myndighet att dels undersöka hur tillhandahållare av vård, omsorg och samhällsskydd inbegriper ett hbtq-perspektiv i sitt bemötande och i det innehåll av vård och omsorg och skydd som tillhandahålls och dels att kontinuerligt mäta attityden inom befolkningen till personer med normbrytande sexualitet, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristika, dvs. hbtq-personer och intersexpersoner.

Hatbrott, hedersproblematik och våld: Den undersökning som framför allt finns inom området är Brottsförebyggande rådets årliga statistik över förekomst av anmälda hatbrott, där hatbrott på grund av personers sexuella läggning respektive könsidentitet redovisas som separata kategorier. Detta utgör en befintlig indikator gällande hbtq-personers livssituation som tydligt går att följa över tid. Saknas inom området gör aktuella undersökningar av dels förekomst av våld i samkönade relationer och dels förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck gentemot hbtq-personer, med i båda fallen förslag på insatser från samhällets sida. Vi rekommenderar att regeringen ger i uppdrag till lämplig myndighet att göra en studie kring dels förekomst av våld i samkönade relationer och dels förekomst av hedersrelaterat våld och förtryck gentemot hbtq-personer. Något som även är viktigt att åter nämna här är hur det framöver kan gå att fånga den dissonans som finns mellan faktiskt anmälda hatbrott och den generella misstro som finns hos hbtq-personer gentemot samhällets instanser som exempelvis polis och sjukvård. Både Brottsförebyggande rådet och DO påpekar att deras inkomna siffror inte speglar hela verkligheten, utan att ett stort mörkertal av oanmälda händelser är möjligt. I relation till de rekommendationer som föreslagits ovan under ”Diskriminering och bemötande”, anser RFSL att hbtq-gruppens förhållande och förtroende till rättsliga instanser bör mätas över tid.

Områdena arbetsliv, utbildning och fritidsliv: Det är av stor vikt att det utförs fler mer avgränsade undersökningar som belyser situationen för hbtq-personer inom områdena arbetsliv, utbildning och fritidsliv. Inom särskilt området arbetsliv råder en brist på samtida undersökningar

som önskar besvara frågor kring förekomst och upplevelsen av diskriminering inom arbetslivet på grund av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck. Inom området utbildning skulle Skolverket kunna ta ett större ansvar för att undersökningar tas fram som belyser situationen för hbtq-personer inom skolområdet. Exempelvis hittas ingenting specifikt om attityden till hbtq-personer eller förekomst av kränkningar och mobbning i skolan på grund av elevers sexuella läggning, könsidentitet och könsuttryck i Skolverkets rapport *Attityder till skolan 2015* (2016), i vilken vanliga orsaker till kränkningar och mobbning i avsnitt om detta inte belyses. Inom området fritidsliv finns det undersökningar framtagna av MUCF, och här behöver arbetet fortgå med att undersöka hbtq-personers möjlighet att delta i civilsamhällets aktiviteter på lika villkor och vilka insatser som behövs. Vi rekommenderar att regeringen ger i uppdrag till lämplig myndighet (exempelvis Arbetsförmedlingen) att kontinuerligt undersöka förekomst och upplevelsen av diskriminering inom arbetslivet på grund av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck och att regeringen ger Skolverket i uppdrag att kontinuerligt undersöka förekomst av diskriminering, kränkningar och mobbning i skolan på grund av elevers sexuella läggning, könsidentitet och könsuttryck.

Nationella mål och uppföljningssystem

Det är tydligt för oss att de nationella mål för hbtq-personers rättigheter som i Sverige fastställts i *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck* (2013) inte är ändamålsenliga. Som framgått ovan är målen i strategin alltför allmänt hållna och ej mätbara, då de inte är tidsbundna, och strategin saknar instrument för uppföljning och utvärdering. Det finns också ett svagt samband i strategin mellan mål och åtgärder. Vi skulle efterlysa en modell för nationella mål som är utformad liknande de nationella handlingsplaner för hbtq-personers rättigheter som har utarbetats i Malta, Norge och Storbritannien. I synnerhet den handlingsplan som utarbetats i Norge finner vi föredömlig och ändamålsenlig på så sätt att en lång rad konkreta åtgärder definieras, det definieras vem som har ansvar för att uppfylla vart och ett av åtgärderna och det även fastläggs ett system för en samordnad uppföljning av handlingsplanen, som bl.a. inbegriper halvtids- och slututvärdering. Vidare är det föredömligt att handlingsplanen inbegriper ett uttryckligt ansvar för att involvera relevanta organisationer inom det civila samhället i dess genomförande. Det skulle kunna vara svårare att i Sverige, från regeringens sida, utarbeta en så detaljerad handlingsplan, med ett stort antal konkreta åtgärder, med tanke på svenska myndigheters mer självständiga ställning. Ett sätt att komma runt detta på skulle kunna vara att regeringen i framtiden fastställer en mer övergripande strategi, utifrån de rekommendationer som Statskontoret utfärdar i sin utvärdering av *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell*

läggning, könsidentitet eller könsuttryck och att därefter en myndighet som utses till att få ett samordnande ansvar på hbtq-området ges i uppdrag att utarbeta konkreta åtgärder inom olika områden som det definieras vems ansvar det är för vart och ett av åtgärderna att uppfylla och där den utsedda myndigheten i fråga ges ett övergripande uppföljningsansvar.

Sammanfattningsvis föreslog Statskontoret i sin utvärdering av den svenska hbt-strategin bl.a. att det tillförs ett nytt fokusområde kring asylsökande hbtq-personer, att alla strategiska myndigheter ges i uppdrag att integrera ett hbtq-perspektiv i den ordinarie verksamheten, att regeringen bör överväga att komplettera de övergripande målen (ambitionerna) med ett begränsat antal mätbara mål, som är tidsbegränsade, och som kan användas i resultatstyrningen, och att det, utifrån en reviderad problemanalys och en analys av vilka insatser som är mest effektiva för att nå målen, utvecklas en strategisk inriktning för strategins insatser, där regeringen, strategiska myndigheter och intresseorganisationer gemensamt analyserar och beslutar vilka problemområden och insatser som bör prioriteras. Vi menar att Statskontorets rekommendationer alla är konstruktiva och bör beaktas som mycket attraktiva förbättringsförslag i arbetet med att utveckla en ny svensk hbtq-strategi. Vi vill särskilt påpeka att de nuvarande övergripande målen (ambitionerna) i den föreliggande hbt-strategin inte är ändamålsenliga och att de helt skulle kunna avlägsnas ur en ny svensk hbtq-strategi, till förmån för tidsbegränsade övergripande målsättningar under vart och ett av strategins områden. Vi rekommenderar särskilt att regeringen utser en myndighet med ett särskilt samordnande ansvar på hbtq-området, då vi menar att en sådan konstruktion ger bäst förutsättningar till att det framöver förs en samordnad politik på hbtq-området. Den myndighet som får ett samordnande ansvar skulle med fördel kunna inrätta en mindre hbtq-enhet med det norska LHBT-senteret som förebild.

När det gäller indikatorer i ett eventuellt framtida nationellt uppföljningssystem för homofobi, bifobi och transfobi vill vi framföra att följande verktyg kan användas för att få svar på frågor, vilka utgör indikatorer, som det definieras behov av att mäta:

- Utarbetade mått som mäter hälsosituationen för personer med normbrytande sexualitet, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristika, dvs. hbtq-personer och intersexpersoner. Exempelvis bör det mätas andelen av dessa personer som anser sig ha en god hälsa.
- Kontinuerlig mätning av attityden inom befolkningen till personer med normbrytande sexualitet, könsidentitet, könsuttryck och könskaraktäristika, dvs hbtq-personer och intersexpersoner.

- Regelbunden undersökning av hur tillhandahållare av vård, omsorg och samhällsskydd inbegriper ett hbtq-perspektiv i sitt bemötande och i det innehåll av vård, omsorg och samhällsskydd som tillhandahålls.
- Kontinuerlig mätning av förekomst av hatbrott på grund av personers sexuella läggning respektive könsidentitet (finns redan på plats i form av Brå:s årliga hatbrottsstatistik).
- Regelbunden undersökning av förekomst och upplevelsen av diskriminering inom arbetslivet och andra samhällsområden på grund av sexuell läggning, könsidentitet och könsuttryck.
- Regelbunden undersökning av förekomst av diskriminering, kränkningar och mobbning i skolan på grund av elevers sexuella läggning, könsidentitet och könsuttryck.

Lämpligt är också att, som håller på att ske i Norge, ha med sexuell läggning och könsidentitet som en fråga i varje (anonymiserad) enkätundersökning som görs av statliga myndigheter, vilket får till följd att eventuella skillnader i svar mellan heterosexuella och homo- och bisexuella och mellan cis-personer och icke cis-personer identifieras.

Referenslista

- Ahmed, A, Anderson, L & Hammerstedt, M, "Earnings differentials due to sexual orientation: A look at some possible explanations", 2012
- Ahmed, A, Anderson, L & Hammerstedt, M, "Sexual prejudice and labor market outcomes of gays and lesbians", 2012
- Andersson, Mika & Mellgren, Caroline, *Studenters utsatthet och upplevelser av hatbrott*, Hälsa och samhälle, Malmö högskola, Malmö, 2015
- Bromseth, Janne & Siverskog, Anna (red.), *LHBTQ-personer och åldrande: nordiska perspektiv*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2013
- Brottsförebyggande råder (Brå), "Hatbrottsrapport", 2017
- DO, "Rätten till sjukvård på lika villkor", 2012
- DO, "Delar av mönster", 2014
- EKHO Göteborg, "Församling för alla", 2016
- Folkhälsomyndigheten, "Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners upplevelser av sexuell hälsa", 2016
- Folkhälsomyndigheten, "Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige", 2015
- Folkhälsomyndigheten, "Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer", 2014
- Forum för levande historia, "Tid för tolerans", 2014
- FRA, "EU LGBT survey. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey", 2013
- FRA, "Being Trans in the European Union. Comparable analysis of EU LGBT survey data", 2014
- IFAU, "Diskriminering mot icke-heterosexuella i anställningssituationen", 2011
- Linghede, Eva, *Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten*, Riksidrottsförbundet, Stockholm, 2014
- LO, "Öppenhet i arbetslivet", 2011
- MUCF, "Hon, Han, Hen", 2010
- MUCF, "Unga hbtq-personer. Fokus 17:3. Etablering i arbetslivet", 2017
- MUCF, "Unga med attityd", 2013
- MUCF, "Om unga hbtq-personer, fritid", 2012

- NCK, "Våld i samkönade relationer", 2009
- Nyckeltalsinstitutet, "HBTQ-rapport 2015", 2015
- RFSL, "In society I don't exist, so it's impossible to be who I am." Trans people's health and experiences of healthcare in Sweden", 2017
- RFSL, "HBTQ-personers psykiska hälsa. En kartläggning av regionala handlingsplaner för psykisk hälsa", 2016
- RFSL, "Alkohol spelar roll. En studie i hbt-kvinnors alkoholbruk", 2014
- RFSL, "Förtroende att stärka", 2017
- RFSL, "Kommunundersökning", 2015
- RFSL, "Vi ringer om det är nåt' Bemötande och vård av hbtq-personer på testningsmottagningar i Örebro, Göteborg och Malmö", 2014
- RFSL, "Misstro. Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinsatser och vad som behöver förändras", 2013
- RFSL, "Välgrundad fruktan? Rättslägesanalyser om återopande av asylskäl på grund av sexuell läggning, samt kommentar om asylsökande hbtq-personers situation", 2013
- RFSL, "Asylprövningen vid flyktingskap på grund av sexuell läggning", 2013
- RFSL & RFSL Ungdom, "HBTQ och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott", 2013
- RFSL Ungdom, "Sex för X. Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer", 2015
- Newcomers Youth/ RFSL Ungdom "Engagemang för rättsäkerhet. Offentliga biträdens perspektiv på asylprocessen för unga newcomers", 2017
- RFSL Ungdom "Bra bemött? Unga hbtq-personers erfarenheter av att besöka ungdomsmottagningen", 2014
- RFSL Ungdom & Alma Europa, "Hbt och Heder", 2011
- RFSL Stockholm, "Och aldrig mötas de två. En förstudie om hbtq-personer med erfarenheter av funktionsnedsättningar", 2013
- Siverskog, Anna, *Queera livslopp: att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld*, Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier, Diss. Linköping : Linköpings universitet, 2016.
- Socialstyrelsen, "Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap", 2016
- Socialstyrelsen, "Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre, en kartläggning", 2013
- Sveriges antidiskrimineringsbyråer, "Årsrapport", 2014
- Sveriges förenade hbtq-studenter, "Avslöja heteronormen!", 2015

TGEU, "Overdiagnosed but Underserved. Trans Healthcare in Georgia, Poland, Serbia, Spain, and Sweden: Trans Health Survey", 2017

Nationella handlingsplaner

Albanien - *National plan of action for LGBTI persons in Albania (2016-2020)*

Frankrike - *Mission interministérielle contre les discriminations et les violences homophobes, lesbophobes et transphobes (2012)*

Italien - *National strategy to prevent and contrast discrimination on grounds of sexual orientation and gender identity 2013-2015*

Kroatien - *National policy for sex equality 2016-2020*

Malta - *LGBTIQ Action Plan 2015-2017*

Montenegro - *Strategy for improvement of the quality of lives of LGBT people 2013-2018*

Nederländerna - *Dutch gender and LGBT-equality policy 2013-2016*

Norge - *Trygghet, mangfold, åpenhet – Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk 2017-2020*

Portugal - *National plan for gender equality, citizenship and non-discrimination 2014-2017*

Serbien - *Action plan for the implementation of the strategy for prevention and protection against discrimination for the period 2014–2018*

Storbritannien - *Working for Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Equality: Moving Forward och Advancing transgender equality: a plan for action (båda 2011)*

Sverige - *En strategi för lika rättigheter och möjligheter oavsett sexuell läggning, könsidentitet eller könsuttryck (2013)*

Tyskland - *Nationaler Aktionsplan gegen Rassismus Positionen und Maßnahmen zum Umgang mit Ideologien der Ungleichwertigkeit und den darauf bezogenen Diskriminierungen (2017)*

Bilaga 1. Översikt: kartläggning av undersökningar

Titel	Avsändare	År	Återkommande	A/U /Ö	Område	Homofobi	Bifobi	Transfobi
In society I don't exist, so it's impossible to be who I am." Trans people's health and experiences of healthcare in Sweden	RFSL	2017	Nej	U	Hälsa			X
Overdiagnosed but Underserved. Trans Healthcare in Georgia, Poland, Serbia, Spain, and Sweden: Trans Health Survey	TGEU	2017	Nej	U	Hälsa			X
HBQ-personers psykiska hälsa. En kartläggning av regionala handlingsplaner för psykisk hälsa	RFSL	2016	Nej	Ö	Hälsa	X	X	X
Psykisk ohälsa bland personer i samkönade äktenskap	Socialstyrelsen	2016	Nej	U	Hälsa	X	X	
Rätten till hälsa. Hur normer och strukturer inverkar på transpersoners	Folkhälsomyndigheten	2016	Nej	U	Hälsa			X

upplevelser av sexuell hälsa								
Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – en rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige	Folkhälsomyndigheten	2015	Nej	U	Hälsa			X
Sex för X. Sex mot ersättning bland unga hbtq-personer	RFSL Ungdom	2015	Nej	U	Hälsa, sexuell hälsa, ungdomar	X	X	X
Alkohol spelar roll. En studie i hbt-kvinnors alkoholbruk	RFSL	2014	Nej	U	Hälsa	X	X	X
Utvecklingen av hälsan och hälsans bestämningsfaktorer bland homo- och bisexuella personer	Folkhälsomyndigheten	2014	Nej	U	Hälsa	X	X	
Äldre hbt-personer och kommunernas vård och omsorg om äldre, en kartläggning	Socialstyrelsen	2013	Nej	Ö	Hälsa, Äldre	X	X	X
Hon, Han, Hen	MUCF	2010	Nej	U	Hälsa, Ungdomar	X	X	X

Rätten till sjukvård på lika villkor	DO	2012	Nej	U	Hälsa, Disk.	X	X	X
Engagemang för rättsäkerhet. Offentliga biträdens perspektiv på asylprocessen för unga newcomers	Newcomers Youth/ RFSL Ungdom	2017	Nej	Ö	Disk, Bemötande, Asyl	X	X	X
Förtroende att stärka	RFSL	2017	Nej	U	Bemötande, misstro	X	X	X
Queera livslopp. Att leva och åldras som lhbtq-person i en heteronormativ värld	Siverskog, A. Linköping Universitet	2016	Nej	U	Bemötande, äldre	X	X	X
Kommunundersökning	RFSL	2015	Ja, 1998, 2006	A/U	Bemötande, hbtq- infrastruktur	X	X	X
Delar av mönster	DO	2014	Nej	Ö	Diskriminering	X	X	X
Vi ringer om det är nåt? Bemötande och vård av hbtq-personer på testningsmottagningar i Örebro, Göteborg och Malmö	RFSL	2014	Nej	U	Bemötande, Hälsa	X	X	X
Bra bemött? Unga hbtq-personers erfarenheter av att besöka ungdomsmottagningen	RFSL Ungdom	2014	Nej	U	Bemötande, Unga, Hälsa	X	X	X

Årsrapport 2014	Sveriges antidiskrimineringsbyråer	2014	Ja, 2008-2014	Ö	Diskriminering	X	X	X
Misstro. Om hbtq-personers förtroende för olika samhällsinsatser och vad som behöver förändras	RFSL	2013	Nej	U	Bemötande, diskriminering, misstro	X	X	X
Och aldrig mötas de två. En förstudie om hbtq-personer med erfarenheter av funktionsnedsättningar	RFSL Stockholm	2013	Nej	U	Bemötande, Funktionsvariationer	X	X	X
LHBTQ-personer och åldrande: nordiska perspektiv	Bromseth, J & Siverskog, A	2013	Nej	U	Bemötande, Äldre	X	X	X
Välgrundad fruktan? Rättslägesanalyser om återopande av asylskäl på grund av sexuell läggning, samt kommentar om asylsökande hbtq-personers situation	RFSL	2013	Nej	Ö	Bemötande, Asyl	X	X	X

Asylprövningen vid flyktingskap på grund av sexuell läggning	RFSL	2013	Nej	Ö	Bemötande, Asyl	X	X	X
EU LGBT survey European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey	FRA	2013	Nej	U		X	X	X
Being Trans in the European Union Comparable analysis of EU LGBT survey data	FRA	2014	Nej	U	Diskriminering, Bemötande, Våld			X
Hatbrottsrapport	Brå	2015	Ja, årligen	Ö	Hatbrott	X	X	X
Våld i samkönade relationer	NCK	2009	Nej	U	Våld	X	X	X
Hbt och Heder	Alma Europa & RFSL Ungdom	2011	Nej	U	Våld, heder	X	X	X
Unga hbtq-personer. Fokus 17:3. Etablering i arbetslivet	MUCF	2017	Nej	U	Arbetsliv, Unga	X	X	X
<i>HBTQ rapport 2015</i>	Nyckeltalsinstitutet	2015	Nej	Ö	Arbetsliv, hbtqinfrastruktur	X	X	X
Earnings differentials due to sexual orientation: A look at some possible	Ahmed, A, Anderson, L & Hammerstedt, M	2012	Nej	Ö	Arbetsliv, löner	X	X	

explanations								
Sexual prejudice and labor market outcomes of gays and lesbians	Ahmed, A, Anderson, L & Hammerstedt, M	2012	Nej	A	Arbetsliv, diskriminering	X	X	
Öppenhet i arbetslivet	LO	2011	Nej	U	Arbetsliv, bemötande	X	X	X
Diskriminering mot icke-heterosexuella i anställningssituationen	IFAU	2011	Nej	A	Arbetsliv, Diskriminering	X	X	
Studenters utsatthet och upplevelser av hatbrott	Andersson, M & Mellgren, C, Malmö Högskola	2016	Nej	U	Utbildning, hatbrott	X	X	X
Avslöja heteronormen!	Sveriges förenade hbtq-studenter	2015	Nej	U	Utbildning, bemötande, diskriminering	X	X	X
Tid för tolerans	Forum för levande historia	2014	Ja, 2010, 2003	A	Attityder, Ungdomar	X	X	X
Unga med attityd	MUCF	2013	Ja, 2007	A	Unga, Attityder, Skola	X		

Församling för alla?	EKHO Göteborg	2016	Nej	U	Bemötande, Kyrkan	X	X	X
Heteronormativitet och gränsöverskridanden inom elitidrotten	Linghede, E	2014	Nej	U	Idrott	X	X	X
HBTQ och idrott. Ungdomars erfarenheter och villkor inom svensk idrott	RFSL & RFSL Ungdom	2013	Nej	U	Idrott	X	X	X
Om unga hbtq-personer, fritid	MUCF	2012	Nej	U	Fritid, Unga	X	X	X